

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav filosofie a religionistiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Pojetí objektu jakožto komplexu percepcí u Davida Huma
Conception of an Object as a Complex of Perceptions in a David Hume's
Philosophy

Vypracoval: Jan Fršlínek

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucímu této práce Doc. Jamesi Hillovi za vstřícnost a ochotu, s níž se ujal jejího vedení, za podnětné připomínky i praktické rady a za jeho nezměrnou trpělivost. Rovněž bych rád vyjádřil svou vděčnost za to, jakým způsobem mne ovlivnila jeho přednáška „Kauzalita v raném novověku“ v prvním roce mého studia filosofie, která umocnila mé nadšení pro britský empirismus a filosofii jako takovou.

Rád bych poděkoval mému dědovi za pomoc s korekturami této práce a rovněž jemu i mé matce za velkou podporu ve studiu filosofie, bez níž by pro mne vůbec nebylo možné!

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 22. dubna 2016

Abstrakt

Práce pojednává o objektu (jakožto komplexu percepce) a s daným tématem souvisejícími otázkami v kontextu filosofie Davida Huma, jak je obsažena především v první knize jeho díla *Treatise of Human Nature* a rovněž s přihlédnutím k dílům *Enquiry Concerning Human Understanding* a *An Abstract of A Treatise of Human Nature* a dalším titulům primární a sekundární literatury. Tematizováno je v tomto kontextu tedy nejprve Humovo pojetí percepce jako takové (a to na základě první kapitoly *Treatise*, *Of ideas, their origin, composition, connexion, abstraction etc.*). Poté je v souvislosti s předchozím pojednáno i o Humově pojetí identity (především objektu-tělesa) a jeho koncepcí individuace, resp. i stálosti a koherence. (a to na základě čtvrté kapitoly *Of scepticism with regard to senses*). Na konci práce jsou kontrastovány různé možné typy objektů, jež lze (dle autora této práce) chápat jako komplexy percepce a poté je nabídnuto schéma hypotézy o individuaci tzv. materiálních těles (*bodies*) v prostoru.

Klíčová slova

Objekt, Hume, komplex, percepce, ideje, impresie, předmět, těleso, mysl, imaginace, asociace, vztahy, filosofie, skepse, *Treatise of Human Nature*, experimentální metoda

Abstract

This work focuses on an object (considered as a complex of perceptions) and on other issues related to this subject in the context of philosophy of David Hume as it is contained in the first book of his work *Treatise of Human Nature* and also considering the works *Enquiry Concerning Human Understanding* and *An Abstract of A Treatise of Human Nature* and also other titles of primary and secondary literature. In this work there is treated Hume's conception of perceptions in general (in light of first chapter of *Treatise*, *Of scepticism with regard to senses*). After that, in context of the previously mentioned, also Hume's conception of identity (especially that of identity of an object-body) and his conception of individuation are treated, resp. also his conception of constancy and coherence. At the end of the work, there are contrasted various types of objects, which (according to the author of this work) could be considered as complexes of perceptions. After that, a scheme of a hypothesis on individuation in space of so called material bodies is offered to readers consideration.

Key Words

Object, Hume, komplex, perception, idea, impression, subject, body, mind, imagination, association, relations, memory, individuation, abstraction, senses, space, time, empirism, gnoseology, early modern philosophy, scepticism, Treatise of Human Nature, experimental method

OBSAH

Úvod	1
Předběžné vymezení	2
KAPITOLA 1: Humovo pojetí percepcí I	5
Percepce	5
Imprese a ideje	6
Jednoduché a komplexní percepce	6
Percepce smyslovosti a reflexe	7
Zmínka o dalších typech dělení	8
Princip priority impresí vůči idejím	10
Dodatek: Problém rozlišení typů percepcí	13
KAPITOLA 2: Humovo pojetí percepcí II	14
Úskalí imaginace a paměti	14
O asociaci	17
Humovo pojetí abstrakce	21
KAPITOLA 3: Vztahy	26
Vztahy obecně	26
Přirozené vztahy	26
Filozofické vztahy	28
Pravděpodobné a jisté vztahy	30
KAPITOLA 4: Identita a individuace objektu (konstantnost a koherence)	34
Identita a individuace	34
Konstantnost a koherence	40
KAPITOLA 5. Pojetí objektu jakožto komplexu percepcí	45
Percepce jakožto objekt i existence	46
Pojetí objektu jakožto komplexu idejí paměti	47

Pojetí objektu jakožto komplexi idejí imaginace	48
Pojetí objektu jakožto komplexu impresí	50
Hypotéza o individuaci těles v prostoru (a otázka spojování percepcí)	52
DODATEK: Skeptické pochybnosti o lidském rozumu	60
Závěr	61
Seznam použité literatury	64
Seznam příloh	65
Přílohy	66

Úvod

Cílem této práce je pojednat o Humově pojetí percepcí a na základě jeho analýzy a stručného prozkoumání Humova pojetí identity či individuace se pokusit (1) kontrastovat různé typy objektů¹, jakožto komplexů percepcí a (2) pojednat především o individuaci tělesa chápaného běžnými lidmi jako existujícího mimo mysl a nezávisle na ní, tj. o setech komplexů impresí, kterým přisuzujeme pomocí fikce obrazivosti identitu.

V první částech práce proto postupně nastíním Humovo pojetí percepcí: V první části obecně, poté je rozšířím (o informace týkající se imaginace, paměti, asociačních principů a abstrakce) a připojím i pojednání o relacích. V jeho rámci se ukáže, že identita je pro Huma pouze tzv. pravděpodobným vztahem. Po úvodních analýzách v předposlední kapitole pojednám o (především diachronní) identitě a principu individuace objektu. V závěrečné kapitole se pak pokusím kontrastovat různé typy či způsoby chápání objektu, pojednám o otázce spojování percepcí v kontextu individuace tělesa (body) a pokusím se krátce nastínit i vlastní hypotézu o prostorové individuaci tělesa.

¹ Pozn. a pokusit se tak vyrovnat s vágností slova objekt, s níž ho užívá i sám Hume.

Předběžné vymezení

Před zodpovězením otázky, co je objekt jakožto komplex percepcí v rámci Humovy filosofie, je podle mne třeba nejprve upřesnit, co myslíme pod slovem objekt. Uvádím proto následující výčet možných významů tohoto slova, z nichž některé jsou běžné (lidové²) a některé naopak užívané speciálně ve filozofických kontextech. Na konci práce se pokusím uvést objekt jakožto komplex percepcí do vztahu ke každému z nich. Zvláštní pozornost pak budu věnovat významu (3) těleso (body) resp. významu (7), který bude dále blíže objasněn.

Percepce jsou pro Huma jedinými možnými obsahy mysli. Složené percepce se pak skládají z percepcí jednoduchých³. Vše o čem máme zkušenost, je v Humově filosofii redukovatelné obsahy mysli, na percepce. Veškeré objekty, jakožto předměty naší zkušenosti, jsou tedy jednoduchými atomickými percepcemi nebo se z jednoduchých percepcí sestávají, tj. jsou percepce komplexní. Skládání komplexních percepcí je umožněno spojováním jednoduchých percepcí k sobě navzájem (asociačními) vztahy. Tyto vztahy lze chápat (nakolik o nich reflektujeme) rovněž jako percepce⁴.

Jinými slovy, veškeré objekty, ať už chápané lidově jako mysli vnější (a na ní nezávislé) nebo jako její obsahy lze redukovat v rámci Humovy filosofie na komplex percepcí, popřípadě na elementární percepce (ve vzájemných vztazích⁵).⁶

Možné způsoby chápání objektu:

- (1) Percepce
- (2) Představa
- (3) Těleso
- (4) Substance (a jiné metafyzické ideje)
- (5) Příčina
- (6) *To co je neoddělitelné od objektu jinak než distinkcí rozumu (pohyb, tvar)*
- (7) Humovská „abstraktní idea“

² Vulgar

³ Resp. je na ně lze rozložit jako na dále již nedělitelné atomické jednotky.

⁴ Komplexní percepce. Viz. Treatise 1.1.6. (str. 16)

⁵ Přičemž tyto vztahy – či spojení lze rovněž redukovat na percepce.

⁶ Tato redukce se tedy týká, jak (i) *materiálních těles* (bodies) a čehokoliv *externího mysli*, tak (ii) myšlenek či představ o tělesech, i (iii) jakýchkoliv dalších *mentálních fenoménů*, popř. snad i fenoménů jiných... (Výrazy v předchozí větě, které nejsou dle mého názoru filosoficky neutrální, popř. v souladu s Humovou „filosofií percepcí“ označuji kurzívou).

(8) Vše (ostatní co) lze redukovat na objekt jakožto: těleso (3), představu (2) a tím pádem i na percepci (1) jako nejzákladnější atomickou jednotku zkušenosti a tudíž skutečnosti.⁷

(1) Percepce (jednoduchá):

Percepce jakožto entita je základním elementem světa naší zkušenosti a Humovy filosofie. Mysli není přítomné nic, než percepce a vše je na ně převoditelné. Percepce může být (mj.) buď (i) jednoduchá či (ii) složená. Složená percepce je komplexem percepčí jednoduchých.⁸ Následující způsoby chápání objektu, lze dle Huma redukovat na tento význam.⁹ Pod slovem objekt v tomto případě tedy rozumím právě jednoduchou percepci¹⁰.

(2) Představa:

Představa - chápána v běžném smyslu slova: Je mentálním obsahem (resp. objektem). Může být představou *reálného objektu* tj. (v běžném slova smyslu) tělesa. Od reálného objektu se liší svojí *irealitou*, povahou pouhé představy reálného (od něhož je odlišná). Neexistuje nezávisle na aktu vnímání či myšlení.

(3) Těleso:

Těleso – v běžném slova smyslu: Je myslí vnějším a na ní nezávislým objektem, který existuje nezávisle na aktu vnímání. Vyznačuje se kontinuální existencí. Běžně mu je přisuzována materiální povaha (a jisté fyzikální vlastnosti).

(4) Substance (a jiné metafyzické ideje):

(i) Substance, podstata - slovo užívané převážně ve filozofickém kontextu:

Substrát ležící za kvalitami, které v něm inherují. Umožňuje jejich spojení v jednotu, přetrvává změnu. Je možné ji modifikovat přidáním, odebráním či (dílčí) změnou kvalit. V aristotelském kontextu je modifikována druhovými formami, tj. akcidenty, aktualizujícími první látku).

(ii) Substance v běžném slova smyslu: Něco materiálního, těleso, *substance* ve speciálním významu (např. éter).

⁷ Případně rovněž na zbylé body

⁸ Může sestávat i z komplexů percepčí, a být složená z nich. Ty se však musí skládat z atomických nedělitelných percepčí, dělení nemůže pokračovat do nekonečna.

⁹ S výjimkou bodu (7), který je reformulací poslední věty bodu (1)

¹⁰ Oproti komplexu sestávajícím z těchto jednoduchých základních jednotek.

(iii) Tzv. metafyzické ideje: Dle Huma ideje, kterým neodpovídá původní imprese. Např. ideje modů, nutného spojení, prostoru, času, energie, skryté síly, atp. (rovněž idea substance).

Často o těchto idejích hovoříme jako o objektech (ať už v jakémkoliv z výše uvedených významů)

(5) Příčina:

Příčina – může mít mnoho podob. Dle mého názoru ji lze redukovat na objekt v disjunkci významů (2) až (3), nebo (rovnou) na bod (1).¹¹

(6) *To co je neoddělitelné od objektu jinak než distinkcí rozumu (pohyb, tvar):*

Objekt, jakožto myšlený objekt, tj. percepce odpovídající aspektu věci, který z ní nelze skutečně oddělit. Tvar či pohyb nejdou oddělit od (3) objektu-tělesa či (2) jeho představy.¹² Objekt lze tedy chápat i v tomto speciálním smyslu.

(7) Humovská „abstraktní idea“: Tj. singulární komplexní idea s obecnou funkcí. V poslední části této práce o ní budu hovořit ve speciálním smyslu.

(8) Vše (ostatní) co lze redukovat na objekt jakožto: těleso (3), představu (2) a tím pádem i na percepci (1) jako nejzákladnější atomickou jednotku zkušenosti a tudíž skutečnosti¹³. Tento bod (jak věřím) již nepotřebuje podrobného vysvětlení.

Netvrdím, že do rozsahu množiny významů slova objekt nespádají i jiné podmnožiny než (1) až (7),¹⁴ ani že tyto podmnožiny se nemohou překrývat, jinými slovy, že tento výčet je jediný možný a správný.

¹¹ Hume tak v Treatisu sám několikrát činí: Viz např.: „We may define a cause to be ‘An object precedent and contiguous to another, and where all the objects resembling the former are plac’d in like relations of precedence and contiguity to those objects, that resemble the latter.’

‘A cause is an object precedent and contiguous to another, and so united with it, that the idea of the one determines the mind to form the idea of the other, and the impression of the one to form a more lively idea of the other.’“

¹² Popř. Snad i představy vůbec... Treatise 1.3.14.31 (str. 114)

¹³ Tedy alespoň v rámci Humovy filosofie

¹⁴ Popř. (7)

KAPITOLA 1: Humovo pojetí percepce I

Tato kapitola je věnována vlastnímu nastínění Humovy koncepce percepce, jakožto obsahů mysli a typů jejich dělení (popř. způsobům rozlišování mezi těmito typy) a skládá se ze z šesti částí a jednoho dodatku. První část *Percepce* pojednává o percepcích obecně, druhá o rozlišení percepce na *imprese a ideje*, třetí část je věnována distinkci mezi *jednoduchými a komplexními percepcemi*, čtvrtá pak rozlišení na percepcie smyslovosti a percepcie reflexe. Pátá část se stručně zmiňuje o několika dalších způsobech dělení idejí.¹⁵ Šestá část má za cíl seznámit čtenáře zvláště s tzv. principem kopírování percepce, tj. idejí z impresí. V *dodatku* jsou zmíněny kritické poznámky.

Percepce

Percepce jsou obecným označením pro *imprese a ideje* v Humově filosofii.¹⁶ Za percepci označuje doslova:

„Vše co vstupuje do mysli.“¹⁷

A rovněž uvádí, že:

„Nic, není skutečně přítomné mysli, kromě jejích percepce či impresí a idejí.“¹⁸

Hume (podle editorů *Treatisu*) užívá zpravidla výrazu *percepce* k označení jakési mentální jednotky, na niž se zaměřuje pozornost člověka, který vykonává některý z aktů myšlení¹⁹ či okamžitého obsahu mysli.

¹⁵ : Tj. (i) Dělení nejběžnějších komplexních idejí na substance, mody a vztahy, (ii) dělení idejí na obecné a konkrétní, dále (iii) dělení idejí na ideje imaginace a paměti a nakonec (iv) poukazuje na možnost rozlišení percepce v závislosti na smyslech

¹⁶ *Treatise* 579, Glossary (1.1.1.1.)

¹⁷ „Every thing that enters the mind, being in reality a perception...“ *Treatise* 579, Glossary 1.4.2.7., *Treatise* str. 127

¹⁸ „Nothing is ever really present with the mind but its perceptions or impressions and ideas“ *Treatise* str. 49 (1.2.6.7.)

¹⁹ *Treatise* str. 426, Annotations

Imprese a ideje

Všechny percepce lidské mysli se tedy dle Huma dělí do dvou druhů (či typů), které nazývá imprese a ideje.²⁰ Rozdíl mezi těmito typy mentálních obsahů²¹ vymezuje (ne neproblematicky) nejprve ve světle rozdílu v míře síly a živosti (force and liveliness), s níž vstupují do mysli.

Ty percepce, které se vyznačují největší živostí a do mysli vstupují s největší silou, pojmenovává imprese. Pod tímto označením jsou tedy zahrnuty všechny počítky smyslů, vášně a emoce, ovšem za podmínky, že před mysl předstupují poprvé.²² Slabé či nejasné obrazy impresí označuje jako ideje²³ a Hume o nich hovoří, pokud reflektujeme na objekt (či vášně), který není v danou chvíli přítomný našim smyslům.²⁴ Rozdíl mezi impresemi a idejemi může být charakterizován i jako rozdíl mezi zakoušením resp. čítím (feeling, sensing) a akty myšlení tj. vzpomínáním si či představováním si, přičemž první zmíněné bývá dle Huma zpravidla intenzivnější a silnější, než druhé. Tento rozdíl prý může každý snadno rozpoznat²⁵, jedná se o rozdíl mezi zakoušením určitého předmětu (či vášně) a pouhým vzpomínáním či představováním si daného předmětu.²⁶

Jednoduché a komplexní percepce

Percepce (dle pozorování Huma) lze rozdělit i dalším příhodným způsobem a to na percepce jednoduché a percepce komplexní (či složené). Toto dělení se týká jak impresí, tak idejí. Rozlišujícím kritériem mezi jednoduchou a komplexní percepcí je rozlišitelnost a rozdělitelnost dané percepce (s ohledem na její části). Jednoduchá percepce není slučitelná s jakýmkoliv rozlišením či rozdělením na elementárnější části, kdežto složená percepce další dělení umožňuje.²⁷ Složené percepce tedy sestávají z percepcí jednoduchých.

Pro ilustrování komplexní percepce rozdělitelné či analyzovatelné na konstitutivní části uvádí, že konkrétní vlastnosti (qualities) barva, chuť a vůně sjednocené v jednom celku složené

²⁰ Treatise 1.1.1.1. (str. 7)

²¹ Objektů mysli

²² „...as they make their first appearance in the soul.“ Treatise 1.1.1.1. (str. 7), Abstract 5. (IN: Treatise str. 408)
Pozn.: Kromě slov síla a živost, užívá pro odlišení Hume i výrazy: *vivacity, violence, vigour, firmness, intensity*, či *solidity* a *more vivid, forcible, real* Glossary str. 426, Treatise 1.3.7.7. a 1.3.8.15

²³ „By ideas I mean the *faint images* of these *in thinking and reasoning* [mé zvýraznění].“

²⁴ Abstract 5 (IN: Treatise str. 408)

²⁵ Treatise 1.1.1.1. (str. 7)

²⁶ Treatise 1.1.1.1, (str. 7), srov. též: Zkoumání 2.1 (str. 8)

²⁷ „This division is into simple and complex. Simple perceptions or impressions and ideas are such as admit of no distinction nor separation. The complex are the contrary to these, and may be distinguish'd into parts.“ Treatise 1.1.1.2. (str. 7)

percepce, v konkrétním jablku. Vnímáme, že tyto části nejsou stejné, ale od sebe navzájem rozlišitelné.

Hume upozorňuje na odlišné užití slova idea, oproti užití obvyklému resp. způsobu jakým tohoto pojmu užívá John Locke. V Lockově pojetí slovo idea odpovídá Humově výrazu percepce, tzn., že označuje všechny mentální obsahy bez rozlišení. Hume se tak vůči Lockovi vymezuje a uvádí, že slovu idea navrácí jeho původní smysl, který dle něj Locke deformoval. Výraz *imprese* zavádí Hume nově a chápe pod ním pouze percepci samotnou (a nikoliv např. způsob jak se percepce v mysli objevuje).²⁸

Percepce smyslovosti a reflexe

Imprese rozděluje Hume do dvou druhů a to na *imprese smyslovosti* (*sensation*) a *imprese reflexe* (*reflexion*). První typ impresí je charakterizován tím, že:

„[V]yvstává v mysli z nám neznámých důvodů.“²⁹

Druhý typ impresí je pak ve velké míře odvozen z idejí. Mechanismus tohoto odvození je dle Huma následující: Imprese se objeví v naší mysli (z neznámého důvodu) a tím pádem v danou chvíli něco zakoušíme. (Může se jednat například o pocit chladu, žízně, slasti, bolesti atp.) Tato *imprese* je myslí zkopírována, přičemž kopie zůstává jakožto *idea* (paměti) i poté co již *imprese* není myslí přítomná³⁰. Když se tato *idea* vrátí, tj. když si jí vybavíme jakožto vzpomínku původního zakoušeného, vytvoří se v mysli nová *imprese* (např. touhy či odporu, naděje či strachu etc.). Tento typ impresí označuje jakožto *imprese reflexe*.³¹

²⁸ Treatise 1.1.1., Pozn. č.2 (str. 7)

²⁹ „Arises in the soul originally, from unknown causes.“ Treatise 1.1.2.1. (str. 11)

³⁰ „Of this impression, there is a copy taken by the mind, which remains after the impression ceases.“ Treatise 1.1.2.1. (str. 11) – Hume uvádí, že *idea* zůstává (*remains*) i poté co *imprese* již není přítomna myslí. Toto tvrzení se mi zdá být problematické, minimálně z formulačního hlediska. Danou větu proto chápu (volněji) v tom smyslu, že *idea* v mysli resp. paměti nezůstává trvale, ale pouze, že je možné, aby se v příhodnou dobu (odpovídající dané fázi reflexe) objevila, jakožto *idea* odpovídající jí předcházející impresi, tj. její kopie. Zdá se mi, že takováto interpretace lépe odpovídá Humovým záměrům. Nejen vzhledem k obsahu kapitoly 1.4.6. *On the personal identity* (Treatise str. 164-170), by totiž opačné tvrzení bylo dle mého názoru velmi problematické. Není však účelem se touto problematikou na tomto místě práce detailně zabývat a proto pouze poukazuji na možné obtíže způsobené danou formulací.

Ke kapitole *On the personal identity* viz např. Norton, I43-I46, příp. Stroud 118-140

³¹ Treatise 1.1.2.1. (str. 11)

Zmínka o dalších variantách dělení percepcí

a) Nejběžnější komplexní ideje

Tato distinkce se netýká všech typů percepcí, ale pouze komplexních idejí.

„Z účinků spojování či asociace idejí jsou nejpozoruhodnější ty komplexní ideje, které jsou nejběžnějším předmětem našich myšlenek či uvažování [...] a vznikají díky jakémusi principu spojení mezi našimi jednoduchými idejemi. Tyto složené ideje lze rozdělit na vztahy, mody a substance.“³²

Jak plyne z předchozího odstavce, podle Huma lze nejběžnější komplexní ideje rozdělit do následujících tří typů:

- (1) Vztahy (relations)
- (2) Mody (modes)
- (3) Substance či podstaty (substances)

Kromě nich by bylo zřejmě možné hovořit i o rozdělení dle četnosti výskytu idejí v naší mysli³³ na (komplexní):

- (A) Ideje vyskytující se v mysli často³⁴
- (B) Ideje (resp. percepce), v mysli, které se v mysli nevyskytují (tak) běžně

(A) První jsou zmíněnými komplexními idejemi (1) vztahů, (2) modů a (3) substancí, (B) příklad druhých však Hume (na tomto místě) neuvádí. Jednalo by se zřejmě o jakoukoliv ideu, která nespadá do rozsahu (1) až (3). Je rovněž možné, že Hume nechtěl z rozsahu bodů (1) až (3) ve skutečnosti vyloučit žádné ideje a použil pouze vágní formulaci.³⁵ Druhá varianta dělení by pak mohla zcela odpadnout. Tuto otázku nechávám otevřenou, nejpravděpodobnější se mi však zdá, že jako empirik se pouze chtěl pojistit proti možnosti toho, že by se někdy mohla objevit i ideje, která do žádné z těchto tří kategorií přesně nespadala.

b) Obecné a konkrétní ideje

³² Amongst the effects of...union or association of idea, there are none, more remarkable, than those complex ideas, which are, the most common subjects of our thoughts and reasoning, and generally, arise from some principle of union amongst our simple ideas. These complex ideas may be divided into relations, modes, and substances.“ Pozn. Výše zmíněná formulace v angličtině sice explicitně nevylučuje možnost, že by se mohlo jednat o impres, avšak nezdá se mi to pravděpodobné i vzhledem k jejich běžnosti. Hledat další kandidáty se ovšem zdá obtížné.

³³ Tj. „in our thoughts and reasoning“ Treatise 1.1.1.6. (str. 8)

³⁴ „which are most common subjects“ Treatise 1.1.1.6. (str. 8)

³⁵ common subjects místo prostého subjects.

Toto dělení se týká pouze jedné ze základních dvou podskupin percepcí, idejí: Obecné (general) či spíše abstraktní (abstract) ideje Hume kontrastuje s idejemi konkrétními (particular). Obecné ideje podle něj jsou pouze ideje konkrétní³⁶, připojené k obecnému pojmu (term). Díky tomu získávají schopnost signifikace. Jinými slovy tyto ideje v mysli zastupují vícero jednotlivých objektů, resp. idejí (individuals) se kterými jsou si podobné.³⁷ O abstraktních idejích je pojednávám zvlášť v kapitole *O abstrakci*.

c) Ideje paměti a imaginace

Toto možné dělení se rovněž týká pouze jedné z podskupin percepcí, idejí: Ideje je možné rozdělit na ideje paměti a ideje imaginace. Kritérium odlišení je, jak se zdá trojí: (i) Hume chápe rozdíl mezi idejemi paměti a imaginace v termínech stupňů živosti a síly (atp.), silnější a živější idea je zpravidla idejí paměti, kdežto slabší a méně živější idea je idea imaginace. (Z tohoto empirického pravidla samozřejmě existují výjimky). (ii) Dále zřejmě rozdíl chápe (v termínech uspořádání (order). Tím může být myšleno zřejmě jednak konkrétní upořádání elementárních idejí v komplexní čili struktura či podoba (form) komplexní ideje, jednak *řád* či pořadí zakoušení idejí. Pokud uspořádání (komplexní) ideje odpovídá uspořádání původní imprese, jedná se o ideji paměti. Pokud toto uspořádání neodpovídá nějaké původní impresi, jedná se o ideji obrazivosti. (iii) Zároveň kromě dvou umělých kritérií odlišení Hume operuje intuitivně zřejmým rozlišením na ideje, které myslíme, a na pouhé vzpomínky, které se zřejmě snaží redukovat na předchozí dvě (i když podle mého názoru ne zcela úspěšně).³⁸ O rozdílu idejí imaginace a paměti bude pojednáno zvlášť v kapitole *Úskalí imaginace a paměti*.

d) Rozdělení percepcí podle smyslů

Kromě distinkcí mezi percepcemi, které Hume explicitně zmiňuje v kapitolách 1.1.1.³⁹ a 1.1.2⁴⁰, lze podle mého názoru v textu vysledovat i distinkci implicitní. V souladu s Humovou filozofií dle mne lze rozdělit percepcce i podle smyslů na percepcce: Zraku, sluchu, hmatu, čichu, chuti a k nim připojit percepcce tělesných bolestí a slastí (bodily pains and pleasures).⁴¹ Toto dělení se minimálně, zdá být kompatibilní s distinkcí na imprese a ideje. Percepcce *vizuální*, *auditivní*, *tangibilní*, *olfaktorické* a *gustatorické*, popř. percepcce tělesné bolesti a slasti pak mohou být dále bez problémů rozděleny na imprese a ideje, tj. na živější či intenzivnější

³⁶ singulární

³⁷ Treatise 1.1.7.1. (str. 17)

³⁸ Treatise 1.1.3.1.-4 (str. 11-12)

³⁹ Treatise 1.1.1. - Of the origin of our ideas (str. 7-10)

⁴⁰ Treatise 1.1.2. - Division of the subject (str. 11)

⁴¹ Treatise, Glossary str. 577

percepce, které se v mysli objevují poprvé a vstupují do ní s větší silou a ideje, tj. percepce charakterizované menší živostí a silou. Jinak řečeno, bylo by možné tyto percepce rozdělit na předměty,⁴² které se v mysli objevují poprvé a na vzpomínky na toto první objevení se, popř. na fantazie. Mohli bychom tak hovořit o vizuální percepci, která by byla buď originální (imprese) anebo pouhou vzpomínkou, stejně jako o percepci auditivní či i jiné. Jasnou ukázkou způsobu uvažování, které k relevanci tohoto způsobu rozdělení ukazuje je dle mne mj. např. rozlišení *minim sensible*⁴³ na *minima visibile* odpovídající zraku a *minima tangibile* odpovídající smyslu hmatu.

Princip priority impresí vůči idejím

Jak jsme mohli vypořádat v souvislosti s reflexí, Hume zastává názor, že impresie, může být myslí zkopírována. Tato kopie je ztotožněna s ideou, která původní impresi odpovídá. Ideje tak, jak se zdá chce Hume chápat jako kopie impresí v paměti⁴⁴. Princip priority idejí oproti impresím je první princip Humovy vědy o lidské přirozenosti, též (v sekundární literatuře) označovaný jako tzv. *copy principle*.⁴⁵ Hume jej formuluje následovně:

„Všechny naše ideje, objevivší se poprvé v mysli, jsou odvozeny z jednoduchých impresí, které jim odpovídají, a které (tyto ideje) přesně reprezentují.“⁴⁶

Norton tuto větu vysvětluje tak, že jednoduché ideje a impresie se obvykle vyskytují v párech (resembling pairs), což znamená, že v typickém případě ke každé jednoduché impresi můžeme následovně najít jí se podobající či odpovídající jednoduchou impresi. Stálý souběh Huma přesvědčuje, že vztah mezi členy páru je těsný.⁴⁷ Hume sám dokonce sebevědomě uvádí, že uniformita tohoto souběhu nemůže být dílem náhody, a že ideje jsou na impresích závislé.⁴⁸

⁴² Předměty myslím percepce, srov. Treatise 1.1.1.3 (str. 8), Treatise, Annotation str. 426, pozn. 3. – I Hume totiž pod slovem předměty (resp. objekty) v některých případech myslí percepce, jako mentální objekty (immediate object of the mind) k tomuto srov. Norton I16

⁴³ Nejmenší percipovatelné jednotky skutečnosti Viz. např. Norton I22

⁴⁴ Což samozřejmě není neproblematické, avšak zkoumání dané problematiky není účelem této (části) práce.

⁴⁵ Viz. např. Allison str. 13 či 18-28

⁴⁶ „[A]ll our ideas in their first appearance are deriv'd from simple impression, which are correspondent to them, and which they exactly represent.“ Treatise 1.1.1.7. (str. 8)

V citované pasáži Hume nemluví přímo o principu, ale o tvrzení (one general proposition). Slovní spojení „princip priority impresí vůči idejím“ (principle of the priority of impressions to ideas) se objevuje až v paragrafu 1.1.1.11 (str. 10), spojení „první princip“ (first principle) je pak užito až v (paragrafu) 1.1.1.12 (str. 10). Je však (dle mne) jasné, že se jedná o stejný princip.

⁴⁷ Norton str. I18

⁴⁸ Treatise 1.1.1.8 (str. 9)

Hume rovněž zmiňuje, že kopírovány mohou být nejen impresie, ale rovněž i ideje. Zkopírováním primární ideje (myslí) si můžeme vytvořit ideu sekundární⁴⁹. To je patrné z následujících vět:

„Z idejí mohou být produkovány ideje nové, které jsou jejich obrazy (images).“⁵⁰

„Z idejí mohou být produkovány jejich kopie (images), které jsou (ve skutečnosti) novými idejemi.“⁵¹

I tzv. primární ideu však Hume chápe jako až sekundární percepci, v tom smyslu, že ideje jsou obrazy nebo kopie primárních percepcí (resp. produkty odvození z nich).

I tak, ovšem platí, že primární ideje (které mohou být dále kopírovány), jsou stále zároveň kopiemi či obrazy originálních impresí.⁵² Jinými slovy řečeno: Primární idea, je tak vždy až sekundární percepcí (Je tomu tak i přesto, že sama stojí v základu dalších (sekundárních, terciálních popř. až n-nárních idejí)⁵³ a vzhledem k nim je jakožto idea primární).

Víme tedy, že percepcie v mysli jsou *dvojité* (double), objevují se v ní jednak jakožto impresie a jednak jako ideje. Zmíněné ideje a impresie dle Humova pozorování dále navzájem korespondují, resp. vykazují výraznou podobnost.⁵⁴ Jediné v čem se mezi sebou liší, je podle něj je relativní míra síly a živosti (s níž se v mysli objevují).⁵⁵

*Princip podvojnosti*⁵⁶ však neplatí absolutně: Hume ve světle rozlišení idejí a impresí na jednoduché a komplexní shledal, že ke každé jednoduché ideji našel odpovídající jednoduchou impresi, která je jí podobná a každé jednoduché impresi našel jí odpovídající ideu. Mnoho složených impresí ovšem zkopírováno v jim korespondující komplexní ideje (tj. není uchováno v paměti) není a tak jim jedna komplexní idea jako kopie neodpovídá.⁵⁷ A naopak mnoha komplexním idejím neodpovídá původní komplexní impresie:

⁴⁹ K výrazu sekundární idea viz. Treatise 1.1.1.11 (str. 10)

⁵⁰ Překládám volně z: „Ideas produce images of themselves in new ideas“ – Treatise 1.1.1.11 (str.9)

⁵¹ Překládám volně z: „Ideas produce images of themselves in new ideas“ – Treatise 1.1.1.11 (str.9)

⁵² Treatise 1.1.1.11 (str. 10)

⁵³ Tj. idejí dalších řádů

⁵⁴ Treatise 1.1.1.3. (str. 8)

⁵⁵ Allison označuje tento rozdíl jako FLV, tj. rozdíl v síle (force), živosti (liveliness, vivacity) viz. Allison str. 16-18, 25-7

⁵⁶ Tj., skutečnost že každé ideji odpovídá původní impresie...

⁵⁷ Hume v této souvislosti uvádí příklad Paříže, kterou sice navštívil, přičemž měl mnoho jejích komplexní impresí k dispozici, nyní ovšem shledává, že řada z nich chybí a nemůže si tak vybavit všechna její zákoutí, která viděl. Alespoň takto chápu pasáž: Treatise 1.1.1.4 (str. 8)

„Mohu si [totiž např.] představit [...] město [...] Nový Jeruzalém, jehož hradby jsou ze zlata a zdi z rubínů, i když jsem nikdy nic takového neviděl.“⁵⁸

Pokud je tedy komplexní idea produktem imaginace (imagination), jen těžko jí může původní složená imprese odpovídat.

Dodávám, že princip kopírování se nemůže uplatnit, pokud nemáme k dispozici původní jednoduchou impresi. Pokud například nezakusíme chuť ananasu, nemůžeme na ní evidentně vzpomínat, tj. těšit se z přítomnosti její ideje: Jedinou cestou jak ji získat, je ananas nejprve ochutnat.⁵⁹

Podle Huma je skutečnost, že ideje se podobají impresím, případem univerzální podobnosti, který není možné prokázat výčtem všech případů, jak přiznává. I tak však i tak Hume respektuje autoritu zkušenosti a vybízí případného oponenta *kopírovacího principu*, aby zkusil najít protipříklad, který by pozorovanou uniformitu mohl narušit a princip zdiskreditovat.⁶⁰ Princip priority impresí vůči idejím, je evidentně empirický, tj. získaný na základě zkušenosti a pozorování a jeho možnou falzifikaci tak není možné a priori vyloučit. Díky uniformitě ve stálém souběhu, která zatím vždy tento princip potvrzovala, však Hume dochází k přesvědčení, že se nemůže jednat pouze o náhodu, a že zřejmě existuje jakési tajemné spojení mezi našimi vzájemně si korespondujícími idejemi a impresemi.⁶¹ Zdá se mi, že Hume se v tomto směru vyjadřuje až příliš sebevědomě. Pokud totiž takovéto spojení skutečně existuje, nemáme k němu⁶² zřejmě přístup. Jediné co máme k dispozici je stálý souběh případů, kdy byla odpovídající jednoduchá imprese následovaná podobnou idejí, přičemž podle mne nemáme žádnou záruku v tom, že v budoucnu se pořadí následnosti nezmění, nebo nedojde k jakékoliv jiné změně. Tento postoj je dle mne překvapující o to více, když si uvědomíme, s jaký pohrdáním se Hume vyjadřuje k substanci, jakožto „neurčitému čemusi“ ležícím za kvalitami.

⁵⁸ „I can imagine to myself such a city as the New Jerusalem, whose pavement is gold and walls are rubies, tho' I never saw any such.“ Treatise 1.1.1.4. (str. 8)

⁵⁹ „We cannot form to ourselves a just idea of a pine-apple, without having actually tasted it.“ – Treatise 1.1.1.0 (str. 9)

I z tohoto pravidla však existuje výjimka, kterou Hume upřímně přiznává. Jedná se o notoricky známý případ chybějícího odstínu modré (missing shade of blue), kterým se však v práci nebudu detailně zabývat, jednak proto že je již bohatě diskutován v sekundární literatuře, jednak proto, že to zde není jejím účelem. K tomuto viz. např. Allison str. 20, originální pasáž prim. textu viz. Treatise 1.1.1.10 (str. 9-10)

⁶⁰ Srov.: „I know no way of convincing him, but by desiring him to show a simple impression, that has not a correspondent idea, or simple idea that has not a corresponding impression“. Treatise 1.1.1.5. (str. 8)

⁶¹ Srov. Treatise 1.1.1.10 (str. 10)

⁶² Vzhledem k rámci Humovy filosofie

Pokud z kvalit nemůžeme usuzovat na jejich (skrytou) podstatu, jak bychom mohli ze stálého souběhu idejí a impresí usuzovat na skrytou sílu?⁶³

Dodatek: Problém rozlišení typů percepcí

V dodatku k této podkapitole se pokusím alespoň velmi stručně zmínit o jistém problematickém aspektu v Humově pojetí percepcí a jejich rozlišování.⁶⁴

Rozlišení percepcí podle stupňů síly a živosti má evidentně vztah k rozlišení mezi percepcemi počitků smyslů a reflexe na jedné straně a vzpomínek na tyto počitky na straně druhé přičemž se zdá, že Hume chce redukovat rozdíl mezi aktuálním zakoušením (předmětu⁶⁵) a vzpomínkou zakoušení právě na jejich relativní rozdíl. I když tento druh redukcionismu naráží na mnohá úskalí,⁶⁶ Hume s ním v rámci celého Treatisu operuje (a výjimku tvoří pouze Appendix, v němž zavádí určité nové termíny). Za všechny autory sekundární literatury, kteří se k těmto úskalím vyjadřují, cituji Henryho Allisona, který s postesknutím tvrdí, že:

„Tento způsob rozlišování mezi impresemi a idejemi přináší řadu dobře známých obtíží.“

První z nich spočívá ve „vágnosti klíčových pojmů“, tj. pojmů *síla* (force) a *živost* (liveliness, vivacity), pro které zavádí akronym *FLV*.⁶⁷ Druhým problémem má podle něj být ignorování propoziční povahy myšlení, které je u Huma v podstatě redukováno na druh zakoušení. Tyto problémy by podle Allisona vůbec nemusely vzniknout, pokud by se Hume spokojil se svým rozlišením mezi skutečným zakoušením (feeling) a pouhým myšlením (thinking)⁶⁸ a kritérium *FLV* by kompletně vypustil. Jak píše Hume i ve Zkoumáních, každý je přirozeně schopný rozpoznat rozdíl mezi vnímáním předmětu, vzpomínání si na něj, popřípadě jeho představování si pomocí fantazie.⁶⁹ Rozlišení na imprese a ideje by tak bylo legitimním ostnem vůči Lockovi, který smísl bez rozdílu všechny obsahy mysli „do jednoho pytle“.⁷⁰

⁶³ Zdá se mi, že na tomto místě je patrný konflikt mezi snahou o držení se důsledně empiristického senzualizmu a potřebou neempirických zákonů. Viz. Treatise, Appendix (str. 396-402)

⁶⁴ Tato pasáž nemá sloužit jako definitivní kritika teorie percepcí jakožto Humova východiska. Jejím účelem je poskytnout pouze stručnou reflexi nad některými problematickými body, jichž tato teorie, kterou Hume využívá, jak se obávám, není prostá.

⁶⁵ Tj. percepce

⁶⁶ o nichž v hojné míře pojednává sekundární literatura - Např. Allison str. 16, resp. str. 13-37

⁶⁷ Allison str. 16-18, 25-7

⁶⁸ Srov.: „Every one of himself will readily perceive the difference betwixt feeling and thinking.“ Treatise 1.1.1.1. (str. 7)

⁶⁹ Zkoumání 2.1. (str. 8), srov. Stroud str. 19

⁷⁰ Allison str. 16

KAPITOLA 2: HUMOVO POJETÍ PERCEPCÍ II

Po nastínění základů Humova pojetí percepcí v první kapitole práce budu nyní o Humově pojetí percepcí pojednávat specifičtěji: V první části *Úskalí imaginace a paměti* se věnuji paměti a imaginaci a některým úskalím souvisejícím s těmito dvěma mohutnostmi. V druhé části *O asociaci* pak dávám prostor principům asociace. Ve třetí části *O abstrakci* pojednávám o Humově pojetí abstrakce a s ní související *distinkci rozumu*.⁷¹ Doufám, že tato analýza, pokud bude úspěšná, mi pomůže připravit půdu pro vlastní zkoumání individuace (či konstituce objektu) v pozdějších částech práce.

Úskalí imaginace a paměti

Paměť⁷² a imaginace⁷³ jsou dvěma mohutnostmi⁷⁴ mysli a Hume, jak jsme viděli v předchozí kapitole, rozlišuje (v jistém ohledu) ideje na ideje paměti a ideje imaginace (obrazivosti). Ideje paměti i obrazivosti jsou odvozené z odpovídajících impresí. Ideje paměti si zachovávají originální uspořádání a pozici jednotlivých svých konstituentů. Imaginace naopak může tyto své elementy libovolně přeskupovat a měnit. Tento rozdíl však dle Huma není dostatečný k odlišení paměti (a jejích idejí) od imaginace⁷⁵ a uvádí, že odlišnost spočívá ve větší síle a živosti idejí paměti oproti idejím představivosti.⁷⁶ Ty jsou tak jednak slabší (fainter) obskurnější (more obscure). Předmětem imaginace a paměti mohou být stejné objekty, přičemž jediné co je odlišuje je různý způsob v jejich zakoušení (different feeling)⁷⁷.⁷⁸

Obě mohutnosti mysli mají společné to, že operují s jednoduchými idejemi, které si *vypůjčují* z originálních impresí. Nemohou se tak nikdy od těchto původních daností oprostit⁷⁹ a vydat se na půdu transcendentálního.

Rovněž co se týká komplexních impresí, jsou si co do svého fungování velmi podobné. Paměť sice podle Huma, jak víme, zachovává originální uspořádání a pozici percepcí, zatímco imaginace je mění:

⁷¹ Pozn. pod percepcemi v tomto kontextu na myslí ideje, nikoliv imprese.

⁷² memory

⁷³ Imagination, fancy

⁷⁴ faculty

⁷⁵ Treatise 1.3.5.3. (str. 59)

⁷⁶ Treatise 1.3.5.3. (str. 60)

⁷⁷ Treatise 1.3.5.5. (str. 60)

⁷⁸ Srov. rovněž. Treatise, Glossary str. 576

⁷⁹ Srov. s originální formulací: „[T]hey can never go beyond these original perceptions.“ – Treatise 1.3.5. (str. 59)

„[J]e však nemožné přivolat (zpět) pominuvší imprese, abychom je mohli porovnat s přítomnými idejemi, a zjistit jestli jejich uspořádání je skutečně odpovídající (exactly similar).“⁸⁰

Z toho je zřejmé, že Humem vytyčený rozdíl mezi pamětí jako mohutností věrně zachovávající perceptivní strukturu a obrazivostí, která tak nečiní a provádí v ní změny, není v praxi ověřitelný, pokud nemůžeme *vedle sebe postavit* a detailně najednou porovnat imprese a z nich odvozené ideje.⁸¹ To však možné není. Jediné co můžeme v tomto ohledu porovnávat, jsou tak dvě ideje. Přesto Hume ve formulaci, v níž slovo uspořádání (order) v textu nahrazuje slovem forma či tvar, říká, že paměť zachovává původní formu předmětu (object⁸²).⁸³ Na to usuzuje z toho, že kdykoliv se při vybavování si jakéhokoliv předmětu odchýlíme, má tomu tak být díky defektu či nedokonalosti této mohutnosti. V souvislosti s problematikou časové následnosti, tak uvádí příklad historika, který mohl pochybit a omylem mohl učinit chybu v pořadí dvou událostí za sebou. Poté si však může této nesrovnalosti v *uspořádání událostí v čase* (disorder) všimnout a svou chybu napravit. Pokud mluví o defektu, musí tak zřejmě mít na mysli krátkodobou chybu ve funkci paměti, která umožnila zaměnění pořadí (order), dvou událostí. Tento defekt pak může pramenit z celkové nedokonalosti naší mohutnosti. Je však otázkou, zda skutečnost, že se můžeme opravit, pokud uděláme chybu při posuzování pořadí či uspořádání dvou událostí nebo objektů (tj. percepcí⁸⁴), nás opravňuje usoudit na to, že paměť uchovává původní uspořádání, řád či formu (order, form) impresí. Zdá se mi, že jediné, na co z toho můžeme usoudit je to, že paměť může pochybit v tom smyslu, že sekundární idea nemusí co do svého uspořádání přesně odpovídat ideji primární, a že tuto chybu si můžeme uvědomit a napravit ji, takže další idea (např. terciální) bude již ideji primární odpovídat (lépe). I když může být intuitivní předpokládat, že pokud jsme schopni naši chybu napravit a naše n-nární idea již odpovídá ideji primární, i když idea (n-1)-ární jí neodpovídala, bude naše n-nární idea odpovídat primární percepci, která je však (jak již víme⁸⁵) odlišná od primární ideje, která je

⁸⁰Překládám z: „[I]t being impossible to recal the past impressions, in order to compare them with our present ideas, and see, whether their arrangement be exactly similar.“ – Treatise 1.3.5.3. (str. 59-60) Překladatelsky problematické slovní spojení „exactly similar“ tj. doslova „přesně podobné“ překládám volně jako „skutečně odpovídající“. Alternativami by mohlo být jak „přesně stejné“, „stejně“, „podobné“, „odpovídající“ či „analogické“. Pro zachování dvojznačnosti originálního výrazu neakcentuji ani „exactly“ ani „similar“ a volím zmíněné české slovní spojení, za cenu volnějšího mírně násilného překladu.

⁸¹Srov. například Allison str. 19-20 „The problem however is that one is never in position to compare the original red impression and its faint copy, since they cannot both be before the mind at once.“ Jediné porovnávání, které máme k dispozici je tak porovnávání dvou idejí.

⁸²Předmětem resp. objektem je myšlena percepce (resp. v tomto případě ideje) Treatise, Annotations str. 428, pozn. č. 3

⁸³Treatise 1.1.3.3 (str. 12)

⁸⁴podřazených oné zkoumané komplexní percepci

⁸⁵Viz. *Princip priority impresí vůči idejím* v této práci

percepcí, přinejlepším sekundární. Jinými slovy, idea, ke které máme pomocí paměti přístup, je percepce až druhého řádu, a jelikož impresie nemůže být než percepce prvního řádu, nemáme žádný podklad pro to, na základě toho, že dojdeme k ideji prvního řádu tj. percepci druhého řádu, dojdeme i k percepci prvního řádu, tj. impresi a budeme moci porovnat jejich uspořádání, a následně (z možnosti opravy chyb paměti) usoudit, že uspořádání impresí a idejí, paměť dokáže zachovat. To je iluze, za níž podle mne může snadný přechod od představy primární ideje (sekundární percepce) a primární percepce (impresie) na základě jejich podobnosti, která je zdrojem jejich záměny. Máme tak pouze nepřímý důvod domnívat se, že co platí pro ideji prvního řádu, by mohlo platit i pro jí zřejmě předcházející impresi, ale že tomu tak být musí, ověřit, jak se zdá nemůžeme.

Co se týká imaginace, Hume tvrdí, že její svoboda⁸⁶ a volnost k přeuspořádání elementů komplexních idejí je jejím význačným rysem. Tato svoboda, ovšem, pokud se zamyslíme nad důsledky obtíží ověření skutečnosti, zda paměť řád či uspořádání elementů (či i *molekulárních* částí) komplexních idejí vzhledem k původním impresím zachovává, se jak se mi zdá vznáší ve vakuu, jelikož pokud nemůžeme spolehlivě ověřit, že ideje paměti si zachovaly uspořádání originálních impresí (vždy v rámci zmíněných párů ideje-impresie⁸⁷), jak můžeme mít jistotu v tom, že imaginace toto uspořádání mění? Jistě můžeme pozorovat, že imaginace změnila uspořádání komplexní ideje a zcela ji přetvarovala, že ji rozložila na ideje atomické,⁸⁸ popřípadě vytvořila zcela novou komplexní ideu z těchto idejí elementárních, ale vždy se podle mého názoru můžeme dostat pouze k ideji prvního řádu a tedy percepci druhého řádu a nikoliv percepci řádu prvního, tedy impresi. Pokud se nemůžeme dostat až k impresi, jak ji můžeme porovnat s idejí a usoudit, že co se týká ideje, její uspořádání je oproti impresi odlišné?

Navíc rozdíl, mezi impresemi a idejemi, resp. i idejemi paměti a idejemi imaginace má být dle Huma plně redukovatelný na relativní rozdíl v tzv. FLV těchto percepcí, takže percepce vykazují jejich nejvyšší stupeň, paměť nižší a imaginace vůbec nejnižší a není tak zcela jasné, jak tuto skutečnost sloučit s tvrzením, že impresie je percepce, která do mysli přichází poprvé (*makes first appearance*). Zdá se mi, že se jedná o dvě zcela odlišná kritéria odlišení, nehledě na další problémy týkající se kontinuální identity předmětu resp. ne-identity setu percepcí v čase.

⁸⁶ Srov. též Zkoumání 5.2 (str. 24)

⁸⁷ Tzv. *resembling pairs*, viz. podkapitola *Princip priority impresí vůči idejím* v této práci (kap. 1)

⁸⁸ Jelikož „žádné dvě impresie nejsou zcela nerozdělitelné“ - „there are not any two impressions which are perfectly inseparable“ Treatise 1.1.3.4. (str. 12)

Tyto skeptické pochybnosti však nic nemění na faktu, že pomocí imaginace můžeme utvářet představy (tj. komplexy idejí) „okřídlených koňů, děsivých draků či strašlivých obrů“, čeho důkazem jsou početné báje či pohádky.⁸⁹ Hume, ač se zpočátku zdá, že je podobnou pochybností znepokojen, ji však brzy zahání s poukazem na uvedený *příklad historika* a „množství běžných a vulgárních fenoménů“⁹⁰ a zůstává jimi tak v důsledku zřejmě nedotčen, spokojen s tím, co uvedl na jejich rozptýlení.⁹¹

O asociaci

V této podkapitole se budu věnovat Humovu pojetí asociace mezi idejemi a zmíním tři jejich specifické kvality, které stojí v základu jejich spojení.⁹²

Tato podkapitola pojednává o *kvalitách* idejí⁹³ jakožto principech asociace. O *vztazích* idejí v kontextu rozdělení na přirozené a filosofické bude pojednáno v k tomu určené zvláštní části práce.⁹⁴

⁸⁹ „winged horses, fiery dragons, monstrous giants“ - Treatise 1.1.3.4. (str. 12)

⁹⁰ „number of common and vulgar phaenomena“ - Treatise 1.1.3.3. (str. 12)

⁹¹ Je pravda, že Hume tvrdí výslovně pouze: „The chief exercise of the memory is not to preserve the simple ideas, but their order and position.“ Treatise 1.1.4.3 (str. 12) Tj.: „Hlavním výkonem (či úkolem) paměti není uchovávat jednoduché ideje, ale jejich uspořádání (či řád) a jejich pozici.“ Z této formulace není jasné, zda se jedná o uchovávání uspořádání (či řádu) originálních impresí (jejich řád co je uchováván v idejích) anebo pouze nám dostupných idejí. Zdá se mi však, že moje námitka je oprávněná, jelikož Hume zde pojednává o vztahu idejí k jejich *zdroji*, kterým bývají, jak jsme zatím viděli, právě a především impresie. Samozřejmě, je možné tvrdit, Hume nepochybnuje, že k uspořádání impresie (jakožto primární percepcie) za účelem porovnání s idejí paměti přístup nemáme, a že hovoří o porovnání idejí mezi sebou, tj. ideje primární (jakožto sekundární percepcie) a ideje dalšího řádu. Pak by rovněž paměť uchovávala *strukturu*, ovšem pouze strukturu percepcí druhého řádu a ne percepcí originálních. Kromě toho, že tato interpretace dle mého názoru odporuje celkovému duchu argumentace v dané kapitole, se mi zdá v její neprospěch hovořit rovněž text samotný: „yet the imagination is not restrain'd to the same order and form with the original impressions“ a „ideas of the memory nor the imagination...can make their appearance in the mind, unless their corresponding impressions have gone before, to prepare the way for them.“ Treatise 1.1.4.3 (str. 12)

Zdá se mi, že oba tyto úryvky přesvědčivě ukazují, že Humovým tématem je (alespoň primárně) vztah idejí s impresemi, nikoliv vztah mezi idejemi prvního řádu a jejich kopiemi, idejemi dalších řádů.

⁹² V rámci této práce se přikláním k takovému čtení Huma, které rozlišuje mezi kvalitami, jako charakteristikami percepcí, které umožňují vznik asociativního spojení, které chápu (analogicky) jako přirozený vztah. Netvrdím s jistotou, že tato interpretace je nutně správná. Jisté je, že Hume používá slova *kvalita* a *vztah*, alespoň v kapitole 1.1.4. *Of the connection or association of ideas* (str. 12-14) do jisté míry záměnně, a že některé jeho formulace výše zmíněnou interpretaci připouští.

Tato dvojznačnost je podle mého názoru zdrojem obtíží, o nichž se Hume zmiňuje v Apendixu. Asociativní vztah je pro něj pouze něčím empirickým (to co lze dle mne případně chápat jako produkt kvality) avšak takový vztah není totožný s případným skrytým spojením mezi idejemi, které by podle mne pokud by o něm mohla být řeč, mohlo kořenit právě v kvalitě interní ideje a kterou jako takovou nevnímáme přímo, ale je pouze principem asociace a následného vytvoření vztahu mezi idejemi...

⁹³ Spíše než o vztazích jakožto principech asociace. Zdá se mi, že vztah je alespoň v češtině třeba chápat jako výsledek činnosti asociace, nikoliv jako jeho příčina. Viz předchozí poznámka.

⁹⁴ Zmíněné kvality idejí se zároveň v Humově filosofii (alespoň co do názvu) zcela překrývají s jedním ze dvou typů vztahů (idejí), o nich bude řeč samostatně později. Jedná se o vztahy přirozené (vznikající bez volního úsilí), které nejsou oproti vztahům filosofickým důsledkem záměrného porovnávání idejí. S druhými zmíněnými se tyto kvality rovněž překrývají, ovšem pouze částečně.

Část I.

Ohromná svoboda imaginace, kterou jsme zmínili v minulé podkapitole⁹⁵ nás, jak Hume uvádí, nepřekvapí⁹⁶, když uvážíme, že: (i) Všechny naše ideje jsou kopiemi impresí, a že (ii) neexistují žádné dvě imprese, které jsou úplně nerozdělitelné.⁹⁷ Svoboda imaginace není samoúčelná, ale ve skutečnosti zprostředkovaně koření v pro Huma stěžejní distinkci mezi ideami složenými a jednoduchými.⁹⁸ Svoboda imaginace by tak byla skutečně extrémní, jak je patrné i z následujících tří citátů a mohla by vést k naprostému chaosu, který by zcela nahradil naší (zřejmě nějak) strukturovanou zkušenost:

„Kdykoliv imaginace zaznamená rozdíl mezi idejemi, může je snadno rozdělit“⁹⁹:

„Všechny jednoduché ideje mohou být imaginací vyděleny [z komplexu idejí] a mohou být znovu spojeny¹⁰⁰ do jakékoliv podoby se jí zachce [a] nic by tak nebylo nevypočitatelnější, než akty této mohutnosti.“¹⁰¹

Vzhledem k tomu, že v naší zkušenosti můžeme rozpoznat jisté zákonitosti, a percepce naší mysli jak se (alespoň) zdá neproudí zcela chaoticky, měla by být imaginace alespoň v některých aspektech na této své svobodě zkrácena. Dle Huma by tak zřejmě měl existovat princip, který percepce uspořádává a spojuje do určitých celků.¹⁰² Tento případný jednotící princip idejí, by ovšem neměl být chápán jako něco, co vytváří nerozlučitelné spojení. (Pak by totiž nemohl být principem obraznosti, která *tak ráda* rozlučuje a spojuje). Rovněž bychom podle Huma poukazujícího znovu na volnost imaginace neměli nabývat přesvědčení, že bez takového principu by se v naší mysli nemohly nikdy spojit žádné dvě ideje. O nějakém spojení ovšem řeč být musí, protože můžeme, jak jsem již zmínil, pozorovat, že jednoduché ideje se spojují s jistou uniformitou ve složené.¹⁰³ Na tuto skutečnost Hume činí reflexi a přichází nakonec s třemi principy asociace.

Část II

⁹⁵ Srov. též Zkoumání 5.2. (str. 24)

⁹⁶ pokud tedy zaženeme výše zmíněné pochybnosti podobně jako Hume

⁹⁷ „all our ideas are copy'd from impression, and, that there are not any two impressions which are perfectly inseparable.“ Treatise 1.1.4.3. (str. 12)

⁹⁸ Treatise 1.1.3.3. (str. 12)

⁹⁹ „Where-ever the imagination perceives a difference among ideas, it can easily produce separation.“ - Treatise 1.1.4.3. (str. 12)

¹⁰⁰ či sjednoceny (united)

¹⁰¹ “nothing wou'd be more unaccountable than the operations of that faculty“ Treatise 1.1.4.1. (str. 12)

¹⁰² Treatise 1.1.4.1. (str. 12)

¹⁰³ Srov.: „Were ideas entirely loose and unconnected, chance alone wou'd join them and 'tis impossible the same simple ideas shou'd fall regularly into complex ones (as they commonly do) without some bond of union among them, some associating quality by which one idea naturally introduces another.“ - Treatise 1.1.4.1. (str. 12)

Principy spojování idejí v mysli charakterizuje Hume jako *jemnou sílu, která povětšinou vítězí*¹⁰⁴ a nakonec se projeví. Jedná se dle něj o *způsob přírody*¹⁰⁵ (manner of nature), kterým každému poskytuje právě ty jednoduché ideje, které jsou nejvhodnější k tomu, aby byly spojeny (united) v jednu ideji komplexní.¹⁰⁶

V základu asociační činnosti mysli, podle Huma stojí specifické vlastnosti či charakteristiky (jednoduchých) idejí, které tuto činnost umožňují, a díky nimž mysl přechází od jedné ideje k druhé. Jsou to:

- (1) Podobnost
- (2) Sousednost (časová i místní)¹⁰⁷
- (3) Příčina a účinek

(1) Podle Huma, můžeme pozorovat, že v průběhu myšlení a v neustálém proudu idejí naše představivost velmi snadno přechází od jedné ideje k další, která se jí podobá (a tak stále dál a dál). Na základě toho usuzuje, že tato vlastnost tj. podobnost je pro obrazivou mohutnost dostatečným poutem a může provést asociaci.

(2) Smysly, které přechází od jednoho předmětu k druhému (objects) jsou nuceny k tomu, aby tuto změnu činily s jistou pravidelností, na základě toho, jak spolu předměty *sousedí* v čase a prostoru, tedy na základě jejich *kontiguity*. Imaginace pak podle Huma analogicky přechází i mezi svými předměty (objects) ač je jí k tomu třeba dlouhodobě pěstovaného zvyku.¹⁰⁸

¹⁰⁴ Srov. s originálem: „[G]entle force, which commonly prevails“ – Treatise 1.1.4.1. (str. 12)

¹⁰⁵ či spíše lidské přirozenosti nature

¹⁰⁶ Cituji nepřímě z originálu: „nature in manner pointing out to every one those simple ideas, which are most proper to be united into complex one“ Treatise 1.1.4.1 (str. 13)

¹⁰⁷ Navrhuji následný způsob překladu do češtiny: Sousednost (contiguity), (i) místní sousednost - soumeznost, (ii) časová sousednost - současnost. Vhodnou alternativou za české slovo by podle mého názoru mohla být i příležitost.

¹⁰⁸ Srov. s.: „‘Tis likewise evident, that as the senses, in changing their (their?) objects are necessitated to change them regularly, and take them as they lie contiguous to each other, the imagination must by long custom acquire same method of thinking“, „and run along the parts of space and time in conceiving its objects“. Treatise 1.1.4.2. (str. 13) – V interpretaci této pasáže vycházím z poznámky editorů Treatisu, podle níž, Hume zřejmě v první části věty přejímá za účelem ilustrace *vulgární* přesvědčení o povaze času, prostoru a objektů resp. fyzických těles. Viz. Treatise, Annotations str. 429, pozn. č. 2 Tato interpretace však bezpochyby není jediná možná. Rovněž by se podle mne bylo možné legitimně domnívat, že Hume pod slovem „objects“ rozumí, podobně jako např. později ve stejné větě (viz. Ibidem. pozn. č. 3) mentální obsahy. Jelikož se jedná o smysly a nikoliv o imaginaci, zřejmě by se nejednalo o ideje, jako v druhé části věty, ale o impresy. Je však otázkou, zda by bylo možné říci popř., zda Hume chtěl tvrdit, že i impresy je možné spojovat asociačními vztahy, což by z této interpretace nepřímě plynule nebo popř. nějakou jejich obdobou, zodpovědnou se seskupování impresy v komplexní! Mimochodem (jak se uvádím v příloze *Čas a prostor*) Hume nepřijímá tzv. vulgární náhled čas a prostor. Bylo by proto jistě velmi zajímavé zkoumat, proč se nám (dle Huma) impresy dávají již jako složené či jestli tomu tak skutečně je nebo popř. zda jsou impresy v komplexu skládány právě nějakou obdobou asociačních „zákonů“.

(3) Asociační spojení související (made by) se vztahem, příčinou a účinkem vytváří v imaginaci podle Huma spojení pevnější než všechny ostatní vztahy.

Imaginace může také způsobit spojení dvou objektů (tj. percepce) nejen přímo na základě těchto zmíněných vztahů, ale i pomocí třetího objektu, který se pyšní stejnou kvalitou a funguje tak mezi nimi jako prostředník. Hume se situaci snaží, podle mne nepříliš šťastně, ilustrovat příkladem pokrevních vztahů, zahrnujícím bratry a bratrance (ze čtvrtého kolena).¹⁰⁹ * Jeho pointou je zřejmě to, že množství středních členů mezi objekty je potenciálně nekonečné, ovšem s každým dalším členem se síla tohoto spojení oslabuje, podobně jako se oslabuje příbuzenský vztah mezi skutečně vzdálenými příbuznými.

Zmíněné principy asociace (1) a (3) podle Huma hrají stejnou roli ve spojování idejí imaginace, jako má pro ideje paměti „nerozlučitelné pouto“ (inseparable connection), kterým jsou v ní spojeny (united). Přirovnává je k druhu atrakce, kterou nacházíme v přírodním světě.¹¹⁰ Substance, mody a vztahy tak chápe jako komplexní ideje, které jsou složeny a vystavěny z jednoduchých právě pomocí těchto principů jejich sdružování, podobně jako jsou k sobě přitahovány objekty přírody silou gravitace. Ačkoliv se jedná o běžné předměty (objects) našeho myšlení, považuje je za nejpozoruhodnější.¹¹¹

Problém sousednosti (v místě)

Na závěr této podkapitoly uvádím alternativní způsob jak chápat Humovo pojetí sousednosti v místě: Druhou možností, jak Humova vyjádření o sousednostise snaží a smyslech, které přechází mezi objekty chápat, by bylo tvrdit, že smysly *aprehendují* objekty (tj. ve skutečnosti percepce) na základě sousednosti, nikoliv že smysly přechází přímo mezi objekty.¹¹² Sousednost by pak byla vlastností samotných percepce, která by zaručovala jejich (následné) vnímání jakožto sousedných v čase či prostoru. Tozn., že časová a prostorová sousednost, tak jak ji zakoušíme, by ve skutečnosti byla až odvozeným důsledkem originální sousednosti, která by existovala již na rovině percepce. Imaginace by pak podobně jako smysly mohla přecházet mezi idejemi s vlastností či charakteristikou sousednost právě na jejím základě. Jediný rozdíl

¹⁰⁹ Treatise 1.1.4.3. (str. 13)

¹¹⁰ Treatise. 1.1.4.6. (str. 14)

¹¹¹ Treatise 1.1.4.7 (str. 14) Domnívám se, že za nejpozoruhodnější Hume tyto ideje považuje, i když jsou pro nás nejběžnější proto, že jejich pojmy jsou abstraktní a není hned jasné, jak v nás vzniká přesvědčení či víra o jejich existenci...

¹¹² To by totiž odpovídalo takzvanému lidovému názoru na povahu těles (bodies), které Hume odmítá. Viz. kap. 4. *Individuace a identita (konstantnost a koherence) v této práci*

by byl v tom, že by jí k tomu bylo třeba na rozdíl od smyslů dlouhého cviku (*custom*).¹¹³ (Pokud uvážíme Humeův názor na povahu času a prostoru,¹¹⁴ tato interpretace, která působí jinak velmi spekulativně, se alespoň zdá získávat o něco větší váhu, i když rozhodně netvrdím, že je její správnost nejpravděpodobnější.)

Humovo pojetí abstrakce¹¹⁵

Tato podkapitola pojednává o Humeově pojetí abstrakce. Hume akceptuje obecnost na úrovni pojmu, nikoliv však na úrovni percepce. Obecná percepce v jeho pojetí není možná. Ve skutečnosti lze podle něj mluvit pouze o obecném termínu, k němuž je připojena partikulární idea, která zastupuje vícero sobě podobných idejí. (Spojení mezi ideou a pojmem vzniká na základě zvyku.)¹¹⁶

O abstrakci I

Hume v podstatě kompletně přebírá teorii abstrakce, tak jak ji načrtnul George Berkeley v Pojednání o principech lidského poznání.¹¹⁷ V Berkeleyho teorii jsou rozlišeny dvě roviny. Rovina pojmů (*terms*) a rovina idejí (*ideas*)¹¹⁸. Mezi pojmy a idejemi (resp. percepcemi) existuje vztah, přičemž pojem nemusí nutně plně odpovídat „obsahu ideje“.

Například geometrické pojmy, které byly (nezřídka) považovány za obecné, podle Berkeleyho neexistují v tom smyslu, že k těmto pojmům není vztažena nějaká obecná idea, ale vždy jedna konkrétní idea, která slouží jako reprezentant či zástupce všech ostatních idejí, ke kterým tak jako symbol (znak) odkazuje a tak je jejich obecnost pouze fikcí. Nemáme tak podle něj obecnou ideu druhu odpovídající obecnému pojmu, ale pouze ideje jednotlivého. Pokud se zaměříme na svou mysl, podle Berkeleyho vždy musíme při zkoumání idejí odpovídajícím

¹¹³ Důvod proč by k tomu imaginace potřebovala dlouhodobý zvyk, by pak mohl být např. v její přirozené volnosti a svobodě.

¹¹⁴ Viz. Treatise 1.1.2. (str. 23-49)

¹¹⁵ Treatise 1.1.7. 1-17, Srov.: Berkeley, Principles, Introduction str. 2-10

¹¹⁶ Dodávám ještě, že slovo či pojem není podle mne pro Huma nějakou zvláštní entitou, jak by se mohlo zdát. Slovo je totiž impresí či idejí zvuku pokud je mluvené, nebo zraku pokud je psané, nebo by dokonce mohlo být i percepcí hmatu, bylo by-li např. (pře)čteno v Brailově písmu. To je tedy, alespoň podle mne zřejmé. Obecný pojem (který chápu jako „obraz“ slova v mysli), je pak pouze percepcí odpovídající tomuto slovu, přičemž je spojený s konkrétní ideou. Veškerá obecnost se tedy podle mne v Humeově systému vytrácí.

¹¹⁷ K tvrzení o adoptování Berkeleyho teorie Hume viz.: Norton str. 121, k vlastní Berkeleyho teorii abstrakce pak viz.: The Principles of Human Knowledge, Introduction str. 2-10

¹¹⁸ Ideje byly pro Berkeleyho obsahy mysli, ovšem jakožto tzv. ducha, který je od svých obsahů kvalitativně odlišný. Od tohoto Berkeleyho pojetí mysli Hume samozřejmě na tomto místě odhlíží. Zároveň Berkeley nerozlišoval podobně jako Hume mezi rovinou impresí a ideje a všechny percepcce tak pro něj byly idejemi.

obecným pojmům najít konkrétní ideje, o nichž ale ve zmatení myslíme, že jsou obecné (možná snad právě proto, že odpovídají obecnému pojmu a necháváme se unést jeho „autoritou“, aniž bychom odpovídající ideje prověřili). Například pokud se v mysli zaměříme na „obecnou představu“ trojúhelníku, není dle Berkeleyho možné, abychom neulpěli na určitých konkrétních rysech resp. jednom specifickém trojúhelníku, jehož představu pak přiřadíme k obecnému pojmu trojúhelníku a vlivem temnoty způsobené přirozenou zmateností řeči, tak bez filosofické reflexe docházíme k omylnému přesvědčení o tom, že obecnému pojmu odpovídá i obecná idea. Takovýto omyl, je podle něj však možné snadno vyvrátit pokud zmíněný Berkeleyho myšlenkový experiment sami zopakujeme. Jak už vidíme, převzetí této teorie zpochybňující autoritu obecných (tzn. především metafyzických) pojmů jde ruku v ruce s Humových záměrem se prostřednictvím vědy o lidské přirozenosti vůči těmto pojmům vymezit, zbořit tak zdání jistoty a poukázat na omezené možnosti lidského poznání, místo spekulací o pojmech, jimž ve skutečnosti nic neodpovídá.

Zopakujme, že jediná skutečnost, kterou máme podle Huma k dispozici, jsou percepce (ve vzájemných asociačních vztazích) a realita či existence je pouze v nich, či přesněji řečeno, jak uvidíme níže jimi.¹¹⁹

O abstrakci II

Hume vyjadřuje svou pozici týkající se obecných idejí a jejich formace následovně:

„Některé ideje jsou jednotlivé co do své povahy, ale obecné co do své reprezentace. Singulární idea se stává obecnou tak, že je připojena k obecnému pojmu; tím je myšleno, že [je připojena] k pojmu, který má na základě zvykového spojení vztah k mnoha dalším singulárním idejím, a snadno je přivolává¹²⁰ obrazivou činností mysli.“¹²¹

Hume zároveň tvrdí, že prokázal nemožnost obecných idejí.¹²² Hume, jak je podle mne patrné, rozlišuje mezi obecnou či abstraktní ideou a obecným pojmem. Pojem obecný být může, avšak idea (popř. dokonce imprese) nikoliv. Ve skutečnosti se jedná o obecný pojem (general term), ke kterému je zvykem připojena konkrétní idea. Tato jednotlivá idea signifikuje, či jinak řečeno

¹¹⁹ Norton str. I21

¹²⁰ Popř. vyvolává...

¹²¹ „[S]ome ideas are particular in their nature, but general in their representation. A particular idea becomes general by being annex'd to a general term; that is, to a term, which from a customary conjunction has a relation to many other particular ideas, and readily recalls them in imagination.“ Treatise 1.1.7.10. (str. 20)

¹²² „I have already prov'd...impossibility of general ideas“ Treatise 1.1.7.16 (str. 21)

zastupuje všechny ostatní ideje, které *spadají do rozsahu* daného termínu. Tj. zastupuje ideje, se kterými je pojem spojen poutem zvyku. Sama idea je jednotlivá a obecnou má pouze funkci. Hume svou koncepci rozvádí a upřesňuje následovně:

„[Ž]ádný objekt, či jinými slovy *imprese* nemůže být přítomná mysli, bez toho aby byla určená co do stupňů kvality i co do stupňů kvantity.“¹²³

„Je nemožné utvořit si ideji objektu, která by měla [určitou] kvalitu a kvantitu, a přitom byla v obou případech neurčená co do jejich stupně.“¹²⁴

Jak je patrné z první citace, žádná *imprese* do našeho vědomí nemůže vstoupit, aniž by nebyla zcela určenou (determinate) resp. konkrétní *impresí*. Konkrétní pozorovaný objekt musí být určen co do (stupňů) své kvality, např. mít určitou barvu v určité míře sytosti. Podobně je tomu i s kvantitou.¹²⁵ Totéž platí i pro ideje, jak je patrné z druhé citace. Samotný mechanismus abstrakce pak lze Humovými slovy v obecnosti popsat následovně:

„Jakmile jsme shledali podobnost mezi několika objekty, se kterými se často setkáváme, použijeme pro ně stejné jméno, bez ohledu na rozličné rozdíly v jejich kvalitách a kvantitě, a bez ohledu na všechny ostatní [případné] rozdíly, které u nich můžeme pozorovat.“¹²⁶

To znamená, že v praxi abstrahujeme od intenzity vlastností zkoumaných objektů, od jejich kvantity, např. drobné změny v rozměrech, a jiných rozdílů, které po dobu trvání existence objektu tento objekt modifikují. Aby abstrakce probíhala úspěšně, rozdíly, od nich se abstrahuje, by však objekt nejspíše neměly změnit natolik, že by se jednalo o jeho zcela odlišný typ či druh (species). Na závěr připojuji zajímavost, a to, že jedna idea může být připojena dokonce i k vícero slovům a i tak může bezchybně plnit svou zastupující funkci.¹²⁷ (Např. jedna

¹²³ „[N]o object, or in other words no impression can become present to the mind, without being determin'd in its degrees both of quantity and quality“ Treatise 1.1.7.4. (str. 18)

¹²⁴ Překládám volně z: „Now 'tis impossible to form an idea of an object, that is possess of quantity and quality and yet is possess of no precise degree of either.“ Treatise 1.1.7.4. (str. 18)

¹²⁵ Pozn. Pod kvantitou (číslo, mnohost) lze na tomto místě podle mne chápat: (i) Počet pozorovaných objektů – musíme vědět, že pozorujeme např. jeden či dva objekty, nelze si toto číslo odmyslet. (ii) Např. velikost objektu, stolu... rozměry, které nelze od *imprese* jakožto objektu oddělit (stůl nejspíše nelze myslet bez toho aby byl v naší představě nějak velký). (iii) Vzhledem k problematickosti toho co myslet pod pojmem mnohost (mnohost čeho?) nejsou vyloučeny ani jiné možnosti chápání kvantity. Pro všechny varianty je však společné, že tu pro objekt – resp. *impresi* či *ideji* musí být nějaká konkrétní kvantita, bez níž vůbec nemohou jako percepce předstoupit podle Huma před mysl.

¹²⁶ „When we have found a resemblance among several objects, that often occur to us, we apply the same name to all of them, whatever differences we may observe in their quantity and quality, and whatever other differences may appear among them.“ Teorie abstrakce je tak jak je patrné z této formulace závislá na Humově teorii asociace... Její jádro je však přebráno od Berkeleyho, jak jsem již zmínil.

Pozn. Toto jméno je pak spojeno s jednou singulární ideou, která reprezentuje ony všechny ostatní podobné ideje, o nichž se Hume zmiňuje v citaci.

¹²⁷ 1.1.7.9. (str. 18)

idea trojúhelníka tuto funkci může plnit pro trojúhelníky s různými názvy, resp. pro pojmy odpovídající různým typům tohoto obrazce).

V praxi abstrahujeme od každé konkrétní intenzity kvality a kvantity, Drobné změny v rozměrech, době trvání (jeho existence) nemusí nutně objekt modifikovat natolik, že by se jednalo o jeho odlišný druh resp. zcela jiný typ (species).

Distinkce rozumu¹²⁸

Jedná se o distinkci mezi vlastnostmi či atributy jednoho objektu, které v tomto objektu *existují* a nejde je od sebe oddělit, ale je možné myslet je odděleně. Příkladem tohoto typu distinkce, je dle Huma např. rozlišení mezi tvarem (figure) barvou jednoho tělesa.¹²⁹ Tvar a barva tohoto tělesa nejsou ve skutečnosti ani rozlišitelné, ani rozdílné, ani rozdělitelné. To je pro Huma kritériem jednoduchosti. I přes ni však může naše mysl rozpoznat *mnoho různých podobností a vztahů*.

Při vnímání globusu z bílého mramoru ve skutečnosti dle Huma vstupují do mysli pouze imprese bílé barvy, které jsou uspořádány do určité podoby.¹³⁰ Nemohli bychom tedy odlišit mezi tvarem a barvou. Ve chvíli, kdy bychom však již měli zkušenost i s globusem z černého mramoru a kostkou z mramoru bílého mohli bychom je porovnat s předchozím objektem. Ve světle tohoto porovnání bychom si jistě mohli uvědomit dvě rozdílné (separate) podobnosti, v tom co se nám původně zdálo, a ve skutečnosti také je, zcela nedělitelné (inseparable).¹³¹ Časem bychom na základě obdobných zkušeností dokázali rozlišovat mezi tvarem (figure) a barvou. Toto rozlišení by pak odpovídalo tzv. distinkci rozumu. Distinkce rozumu tedy umožňuje vidět v jednom a nerozlišitelném různé aspekty na základě předchozího porovnávání a zkušenosti. Kdybychom při pohledu na bílý globus po nějakém čase uvažovali barvu, vybavila by se nám okamžitě podobnost s kostkou z mramoru, která je bílá, a kterou jsme již rovněž viděli. Kdybychom uvažovali pouze tvar, vybavil by se nám naopak globus (stejného tvaru), který je ovšem černý. Při pohledu se nám tedy nyní vybavují jak ideje barvy, tak ideje tvaru¹³².

¹²⁸ Jedná se o „distinkci mezi dvěma kvalitami či atributy, které nemohou existovat odděleně, avšak mohou být zřejmě myšleny odděleně.“ Zřejmě by bylo možné překládat jako pomyslnou distinkci.

Překládám z: „a distinction between two qualities or attributes...that cannot exist apart, but which can allegedly be conceived apart.“ Viz. Treatise, Annotations str. 433

Příkladem mohou být tvar a barvy jednoho objektu myšlené zvlášť. Viz. Treatise, Annotations str. 433, pozn. 17, Srov. rovněž: Treatise 1.1.7.18. (str. 21-23)

¹²⁹ Treatise 1.1.7.18. (str. 21)

¹³⁰ „dispo'd in a certain form“ K tomuto viz.: Treatise 1.1.1.7.18 (str. 23)

¹³¹ inseparable

¹³² A to zřejmě okamžitě a bez úsilí

To dle Huma znamená, že naše vnímání, resp. naše ideje doprovázíme jistým druhem reflexe¹³³, kterého si nejsme (díky síle zvyku) téměř vědomi.¹³⁴

¹³³ Snad jakési potenciální reflexe?

¹³⁴ „[W]e accompany our ideas with a kind of reflexion, of which custom renders us, in a great measure, insensible.“ Treatise 1.1.7.18. (str. 21)

KAPITOLA 3: Vztahy

Tato kapitola se dělí na čtyři části a pokusím se v ní postupně charakterizovat vztahy obecně, přirozené vztahy, filosofické vztahy a následně se zmínit i o jejich dělení na tzv. pravděpodobné (probable) a jisté. Jak doufám, poslední podkapitola pak pomůže k osvětlení povahy identity objektů, jakožto vztahu dvou a více shluků percepcí ve více časech, o němž budu pojednávat dále v práci. Identita se totiž ukáže být vztahem pouze pravděpodobným.

Vztahy obecně

Hume rozlišuje dva základní typy vztahů (*relations*). (i) Prvním z nich jsou přirozené vztahy (*natural relations*) a (ii) druhým vztahy filosofické (*philosophical relations*).

(i) Vztahy přirozené jsou podobnost (*resemblance*), (časová a prostorová) asociační souvislost sousednost (*contiguity*) a kauzalita (*causality*), tj. vztah mezi příčinou a účinkem. Ty jsou zároveň třemi principy asociace, (*association*) resp. zákony spojování percepcí (v komplexní objekty myslí). O těch již byla dříve řeč při projednávání asociace jako takové. (V této části práce se již samotnou asociací detailně zabývat nebudu, a je tedy věnována přímo vztahům mezi percepcemi jako takovým.)

(ii) Za vztahy mající „filosofickou formu“ označuje tyto tři vztahy a ještě další čtyři relace: Totožnosti či stejnosti (*identity*), protikladnosti (*contrariety*), poměru (či proporcionality co do mnohosti (*proportion of quantity*) a stupňů kvality (*degrees of quality*).

Přirozené vztahy

V této podkapitole se zmíním nejprve o přirozených vztazích obecně. Poté se postupně pokusím v krátkosti charakterizovat vztah podobnosti, sousednosti, a příčiny a účinku.

Tyto tři vztahy produkují jednotu (*union*) mezi ideami, a to tak, že se může zdát, že jsou přirozeně asociovány principem síly (*force*) podobným například gravitaci nebo magnetismu, tedy silami, které spojují dohromady tzv. fyzické objekty.¹³⁵ Tato přirozeně se vyskytující spojení však přesto považuje za zásadní pro svou vědu o lidské přirozenosti, protože jsou

¹³⁵ Pozn.: O takovýchto myslí externích silách, však dle Huma nemůžeme nic vědět, a jediné co nám zbývá je pozorovat časté seskupování percepcí, podle těchto empiricky odvozených principů, které jsou však pouhým popisem vzešlým z pozorování, nikoliv *nejposlednějším* vysvětlením této skryté síly.

vlastně principy, které spojují dohromady vesmír a umožňují nám mít zkušenost o jednotlivých objektech (komplexech perceptí) a o lidech či objektech „nám externích“ (jak říká zjednodušeně v abstraktu). Bez nich bychom měli k dispozici pouze svazky nesouvisejících perceptí a zkušenost by nebyla možná. Tím, že Hume, těmto principům přiřknul zásadní roli v konstituci objektů (popřípadě subjektu), si však způsobil nemalé a možná dokonce neřešitelné potíže (jak sám přiznává v Dodatku k třetí knize „Treatisu“¹³⁶). Toto přirozené spojování předmětů se dle Huma tedy děje automaticky. Asociace dle něj probíhá nezávisle na vůli subjektu a na základě těchto tří principů.

(1) Vztah podobnosti: Pokud vidíme určitý obraz či slyšíme zvuk, tato percepce (zde *imprese*) je automaticky (tj. ne-vědomě či bez závislosti na naší vůli) přirozeně spojena s jinou perceptorí. Například portrét našeho přítele v nás zpravidla vyvolá myšlenku na tohoto člověka a podle Huma toto vyvolání způsobuje v jistém smyslu právě ona podobnost obojího, respektive vztah podobnosti, který mezi oběma percepce existuje.

(2) Vztah souměznosti: Pokud jsme percipovali určité *imprese* společně v tom ohledu, že bychom o nich řekli, že určité objekty jsou k sobě přilehlé, jedná se o vztah souměznosti. Například když se nám při představě dveří vybaví i jejich rám či bezprostředně přilehlé stěny, je za toto spojení představ zodpovědný vztah souměznosti, který funguje zároveň jako asociální princip.

(3) Vztah příčiny a účinku: Kauzální vztah mezi předměty (percepce!) vzniká pravidelnou následností určitého předmětu („typu“) A po jiném předmětu („typu“) B. Hume mluví pouze o následnosti podobných předmětů, nikoliv stejných předmětů, jelikož tvrdit, že některé předměty jsou naprosto identické, v rámci jeho systému není v podstatě možné.

Hume netvrdí, že pozorujeme nutné spojení mezi příčinou a účinkem ale pravý opak, a to že toto spojení k dispozici naší zkušenosti nemáme. Jsme svědky přechodu od jednoho objektu k jinému¹³⁷, jejich stálého souběhu (*constant conjunction*). Právě tento přechod od A k B je tím, co se „v nás“ automaticky spontánně děje a na základě snadnosti přechodu (*easy transition*) máme sklon tvrdit a myslet, že každému objektu přináleží příčina, protože je nám bez vědomého úsilí vyvolávána idea objektu „příčiny“, který je však pouze obvykle předchůdný. Hume souhlasí s karteziány, v tom, že v objektech není žádná síla (*force*), ale na

¹³⁶ Treatise, Appendix str. 396-402

¹³⁷ Tj. přechodu mezi dvěma takto vymezenými komplexy perceptí resp. objekty

rozdíl od nich ji nepřisuzuje bohu, který jediný může hýbat objekty¹³⁸, ale ukazuje, že nemá smysl o ní vůbec pojednávat, jelikož pojmu síla odpovídající idea je temná, a neodpovídá jí žádná původní imprese, a není tedy něčím ze sféry zkušenosti, ale pouze metafyzickým pojmem a konstruktem. Právě snadnost přechodu mezi percepce, nejen podle principu kauzality, ale podle všech zákonů asociace, tak vede podle Huma k mylným domněnkám o externím světě jak prostého lidu (*vulgars*), tak řady filosofů.

Pokud se například díváme z okna a vidíme, že krajina je mokrá, předpokládáme, že venku pršelo na základě kauzálního vztahu a přirozeně doplňujeme objektu příčinu a myslíme jej tak jakožto účinek, respektive druhý člen kauzální relace. Zároveň můžeme chápat objekt jakožto příčinu a očekáváme od něj účinek, analogický účinku, který tento předmět způsoboval v minulosti. Pokud vidíme za oknem padající kapky oproti obloze, automaticky a přirozeně usoudíme, že kdybychom se podívali níže, zahrada, kterou nyní nevidíme, by byla mokrá.¹³⁹

Filozofické vztahy

V této podkapitole se budu postupně věnovat sedmi filosofickým vztahům, které vnikají orovnáváním idejí pomocí obrazotvornosti. Výčet jejich názvů se částečně překrývá se vztahy přirozenými. Na rozdíl od nich ale tyto vztahy nespojují své členy podobně pevnou vazbou.

Vztahy (mezi idejemi) chápe Hume ve dvojím smyslu: (i) První smysl odpovídá běžnému užití slova vztah, tj. kvalitě pomocí níž¹⁴⁰ či kterou¹⁴¹ (by which) jsou dvě ideje spojeny k sobě navzájem. Myšlení jedné ideje pak způsobuje přirozeně vytanutí druhé. To se děje nezávisle na naší vůli.¹⁴² *O těchto vztazích jsme mluvili v předchozí kapitole.* (ii) Druhý smysl slova vztah odpovídá situaci, při níž (záměrně) porovnáváme imaginací dvě libovolné ideje. Toto porovnávání neurčené předem pevně principem asociace¹⁴³ takto činíme jedině ve filozofii. Jedná se tedy o kvality, které umožňují porovnávání objektů, a díky nimž se utváří ideje filozofických vztahů. Připomínám ještě, že vztahy mezi idejemi jsou pro Huma ve skutečnosti

¹³⁸ Norton I35-I38, též: Zkoumání 7.1. a 7.2. (str. 30-40)

¹³⁹ Srov. Norton I35-38

¹⁴⁰ Je mne pouze podmínkou spojení

¹⁴¹ Je totožná se spojením samým

¹⁴² Slovo vůle zde užívá v jeho běžném významu. Humovo pojetí vůle jako dojmů zde nechávám stranou. K němu viz. zejména: Zkoumání 8.1. a 8.2. str. 40-52

¹⁴³ Srov.: „[T]is only in philosophy that we extend it to mean any particular subject of comparison, without connecting principle“ Treatise 1.1.5.1 (str. 14)

ideou. Jedná se o komplexní ideu, která je (vedle modů a substancí) jednou z nejběžnějších, s jakými se v myšlení setkáváme.¹⁴⁴

(1) Podobnost*¹⁴⁵

Jakožto filozofický vztah podobnost stojí v základu (be necessary) všech ostatních filozofických vztahů.

Není však vždy příčinou uskutečnění asociace idejí. Pokud je podobnost (jakožto kvalita) příliš obecná a běžná mnoha objektům, mysl se nefixuje jen na jeden z nich, jelikož má k dispozici příliš velkou paletu relevantních možností.¹⁴⁶

Podobnost se týká všech filozofických vztahů. Dokonce i mezi jsoucím a nejsoucím dle Huma existuje tento vztah, jelikož evokují objekt, v němž si je tak obojí podobné. Hume usuzuje, že pokud se tak situace má u jsoucího a nejsoucího, tím spíše tomu, tak bude i ve všech ostatních případech.

(2) Identita

Pod identitou má Hume na mysli stálost a neměnnost objektu v nejpřísnějším smyslu. Identita je nejuniverzálnějším vztahem, který náleží každému jsoucímu (being), jehož existence má nějaké trvání¹⁴⁷ (jak se tedy alespoň zdá před uvažováním důsledků kapitoly 1.4.6. O osobní identitě). (Dodávám, že i přes výše zmíněnou formulaci je tato identita, která náleží každému jsoucímu pouhou fikcí lidské obrazivosti a opravdovou či skutečnou identitu v nejpřísnějším slova smyslu Hume popírá, jelikož jí zřejmě žádný objekt dostát nemůže!¹⁴⁸)

(3) Relace času a prostoru (space and time)* – sousednost v času¹⁴⁹ a prostoru¹⁵⁰

¹⁴⁴ Viz. Treatise 1.1.4.7. (str. 14)

¹⁴⁵ Filozofické vztahy, které jsem označil hvězdičkou, odpovídají vztahům přirozeným, resp. korelují s kvalitami (idejí) zodpovědnými za asociaci. Viz. Norton str. I20 (Norton mírně pozměňuje originální názvy tří filozofických vztahů, tak, že odpovídají třem vztahům přirozeným. Zdá se mi, že tato změna jména je pouze kosmetická a je skutečně na místě. Je pravda, že v souvislosti se soumězností (contiguity), ji Hume uvádí jako jeden z možných způsobů porovnání v rámci svého popisování vztahu místa a času (space and time). Jsem však přesvědčen, že i při označení tohoto vztahu za souměznost (contiguity) Norton činí nejen správné, ale i užitečné rozhodnutí.

¹⁴⁶ Treatise 1.1.5.3. (str. 15)

¹⁴⁷ Treatise 1.1.5.4. (str. 15)

¹⁴⁸ DŮLEŽITÁ POZNÁMKA K IDENTITĚ: Srov. Humova věta z appendixu: „...což mě vedlo k *popření identity či jednoduchosti v přísném slova smyslu*...[mé zvýraznění]¹⁴⁸ Překládám z originálu: „...induced me to deny the strict and proper identity or simplicity...” Treatise, Appendix 10 (str. 399) Více se o identitě zmíním v následující kapitole, konkrétně v její podsekci *Identita a individuace*!

¹⁴⁹ Zřejmě současnost (popř. i blízkost v čase)

¹⁵⁰ Souměznost

Tento vztah dle Huma generuje množství srovnání (např. co do vzdálenosti, souměrnosti, nad, pod, před, po resp. za)

(4) Poměr v kvantitě či počtu (quantity, number)

Všechny objekty vyznačující se kvantitou či číslem, mohou být srovnány navzájem¹⁵¹.

(5) Stupně kvality (degrees in quality)

Mají-li dva objekty stejnou vlastnost (quality), je možné porovnat stupeň její intenzity u obou.

Např. jeden objekt může být těžší než druhý.

(6) Kontrarita či protikladnost.

Příkladem protikladného, jsou jsoucnost i nejsoucnost. Obojí je si podobné v tom ohledu, že (jak již víme) evokují objekt. Rozdíl je pak v tom, že jeden z protikladů vylučuje objekt z oboru existujících objektů pro všechny časy i místa, kdežto druhý nikoliv.

(7) Příčina a účinek*

Kauzalitě Hume věnuje téměř celý oddíl knihy 1.3. O jistotě a pravděpodobnosti *Of the knowledge and probability*. Jedná se jak o přirozený tak filozofický vztah.

Pravděpodobné a jisté vztahy

Filozofické vztahy, jak víme, jsou důsledkem či produktem porovnávání idejí. Lze je rozdělit na dva typy. (1) Pod první spadají vztahy, které závisí pouze na idejích (které jsou porovnávány). Tyto vztahy jsou základem jistého vědění (knowledge). (2) Pod druhý typ se řadí naopak ty, které závisí na pořadí či způsobu (manner and order) přijetí těchto idejí. Tyto vztahy tak mají *pouze pravděpodobný charakter*.¹⁵² Toto dělení vztahů na jisté a pravděpodobné se překrývá s Humovým rozlišením na *vztahy mezi idejemi* (relations between ideas) a faktické okolnosti (matters of fact) ze *Zkoumání*¹⁵³, které je známé také jako Humova

¹⁵¹ Pozn.: Není podle mne jasné, zda má Hume na mysli např. velikost částí objektu resp. tělesa (tj. dle mne počet jednoduchých percepce) anebo zda má na mysli počet porovnávaných objektů. Srov. s pův. textem: „All those objects, which admit of quantity, or number, may be compared in particular; which is another very fertile source of relations“

Co se týká jednoduchých částí, mohli by jimi být (s přihlédnutím k Humově pojetí času a prostoru) např. minima sensible, jakožto minimální impres...pro jejich další nedělitelnost. Pochybuji však, že by srovnání probíhalo v praxi přímo porovnáváním jejich počtu.

¹⁵² „are never more than probable“ Norton str. 126

¹⁵³ Osobní sdělení doc. Jamese Hilla

vidlička (Hume's fork).¹⁵⁴ O vztazích mezi idejemi, a tedy o vztazích typu (1) můžeme mít jisté vědění nezávisle na tom, v jakém pořadí jsou tyto ideje prezentovány naší myslí. Naopak vztahy typu (2) jsou pořadím či způsobem (objevení se v mysli) ovlivnitelné. Po následujícím vyjmenování členů obou typů vztahů uvedu příklad, který snad vše více objasní. Dodávám ještě, že toto dělení vztahů se nepřekrývá s rozdělením filozofických vztahů na ty (tři) které odpovídají vztahům přirozeným¹⁵⁵, a na zbývající (čtyři) vztahy, které neslouží jako principy asociace¹⁵⁶.

(1) Do první skupiny patří následující čtyři vztahy: (i) podobnost (resemblance), (ii) poměr v kvantitě či počtu (proportions in quantity or numer), (iii) vystupňovanost vlastnosti (degrees of quality) a (iv) kontrarita (contrariness).

Tyto vztahy lze navíc rozdělit na dvě následující podskupiny: (a) Na vztahy pochopitelné intuitivně, tj. okamžitě (b) a dále na vztahy, k jejichž poznání je třeba důkaz (demonstration).¹⁵⁷ Toto dělení, stejně jako celá první skupina vztahů není pro účely této práce stěžejní,¹⁵⁸ a proto se jimi již dále nebudu speciálně zabývat.

(2) Do druhé skupiny pak spadají tyto tři zbývající vztahy: (i) kauzalita (causation, cause and effect), (ii) souměznost v místě a čase (contiguity) (iii) totožnost (identity).

(i) Pokud jsme v minulosti vnímali jistý objekt¹⁵⁹ vždy před jiným objektem, mohli jsme první objekt chápat jako příčinu druhého.¹⁶⁰ Například pokud jsme vnímali podání platebního příkazu, v minulosti zatím vždy před odečtením peněz z našeho konta, máme sklon domnívat se, že podání příkazu je příčinou odečtení peněz. Pokud by však došlo k nenadálé změně v tomto (doposud) stálém souběhu a stalo se, že peníze by se z našeho účtu odečetly, aniž bychom předtím příkaz k úhradě zadávali, zřejmě bychom se přestali domnívat, že jedno je

¹⁵⁴ Allison str. 63, 77, 87

¹⁵⁵ Tj. podobnost (resemblance), kontiguita v místě a čase (contiguity, time and place), kauzalita (causation, cause and effect)

¹⁵⁶ Identita (identity), stupně vlastnosti (degrees of quality), poměr kvantity nebo čísla (proportion of quantity or number), kontrarita (contrariness)

¹⁵⁷ Podle Nortona v tomto dělení Hume následuje Locka v jeho dělení na poznání či vědění na (I) intuitivní (intuitive knowledge) a (II) demonstrativní (demonstrative knowledge). Intuitivní vědění je vyšší formou vědění, jelikož poskytuje naprostou jistotu. Intuitivní poznání je okamžité, demonstrativní ze své podstaty nikoliv. Doplnuji jen, že mezi intuitivní pochopitelné vztahy patří vztahy (1-i,iii,iv) tj. podobnost, stupně kvality, kontrarita a k demonstrativně uchopitelným pak poměr (1-ii) kvantity či čísla. K tomuto viz. Norton str. 126

¹⁵⁸ Pozn.a.: Možná částečně s výjimkou vztahu podobnosti.

¹⁵⁹ Či v našem případě spíše fenomén, událost

¹⁶⁰ Norton str. 125

příčinou druhého.¹⁶¹ Tedy za podmínky, že bychom po tomto incidentu nezpanikařili a platbu provedli například o dva dny později a stav účtu by zůstal i tak naprosto stejný.

(ii) Pokud bychom byli zvyklí vnímat dva objekty vždy současně, tíhnuli bychom zřejmě k názoru, že jsou ve vztahu časové *kontiguity*. Ve chvíli, kdybychom se mezi objevením se prvního objektu a objevením se druhého objevil řasový interval například 30 minut, popřípadě kdyby se objevoval nejdříve jeden z nich a až pak druhý či naopak, toto přesvědčení bychom revidovali.

(ii), „A konečně [jak velmi výstižně popisuje Norton] pokud budeme vnímat bez přerušení [objekt] T, budeme mít sklon myslet si, že (ve skutečnosti) máme co dočinění pouze s jedním jediným objektem typu T, nebo že T (předmět našeho nepřetržitého vnímání) je se sebou identický.“¹⁶²

„Jinými slovy, ať věci přicházejí před naši mysl současně nebo jedna před druhou anebo s přerušeními, [tato skutečnost] má zásadní vliv na vztahy identity, *kontiguity* nebo kauzality, které těmto věcem připisujeme. ... Tyto tři vztahy jsou ovlivňovány změnami v času či pořadí, ve kterém se [jejich] členy objevují.“¹⁶³

Takto narýsované rozlišení mezi jistým věděním (knowledge) a pravděpodobným věděním (probable knowledge) tak má zásadní důsledky pro možnosti chápání identity v rámci Humovy filosofie.

Hume tak musí tvrdit, že i kdybychom pozorovali dva objekty, které by se sobě dokonale podobaly ve všech ohledech a navíc by se objevovaly v průběhu času na stejném místě, nemůžeme mít jistotu, že tyto objekty nejsou numericky odlišné.¹⁶⁴

Shrnutí:

¹⁶¹ Pokud bychom tedy měli jistotu, že nám např. někdo neukradl platební kartu atp.

¹⁶² „Finally, if we experience T without interruption, we will be inclined to think that there is one and only object of type T, or that T (the object of our uninterrupted experience) is identical with itself. On the other hand if our experience is interrupted so that we experience a series of resembling ideas (T, then T', then T'', and so on), we may be inclined to think that these distinct experiences are of distinct items of the same type and not experiences of one self-identical item.“ Norton str. 125

¹⁶³ „In other words, whether things come before our mind simultaneously or one before the other, or interruptedly, makes a critical difference to the relations of identity, time and place, or causation attributed to them. ... these three relations are changed by variations in the timing or order in which the relata are presented.“ Norton str. 125

¹⁶⁴ Srov. Humovo tvrzení: „Two objects tho' perfectly resembling each other, and even appearing in the same place at different times, may be numerically different.“ Treatise 1.3.1.1.

V této kapitole jsem pojednal o přirozených a filozofických vztazích a rozlišil jsem v souladu s Humeem vztahy na jisté a pravděpodobné. Identita je pak pro Huma vztahem pouze pravděpodobným!

KAPITOLA 4: Identita a individuace (konstantnost a koherence)

Po nastínění Humovy koncepce percepce¹⁶⁵ a s ní souvisejících témat v předchozí částech práce se nyní pokusím v krátkosti pojednat o otázce individuace či identity a jejích podmínek či průvodních rysů stálosti a koherence.¹⁶⁶ Tato kapitola se skládá ze dvou částí: První podkapitola se jmenuje *Identita a individuace*, druhá *Stálost a koherence*.¹⁶⁷

Objekty v běžném smyslu¹⁶⁸ se v Humově filosofii rozpadají do shluku jednotlivých percepceí. Identitou budu tedy rozumět identitu objektu jakožto komplexu percepceí a individuací, princip, který činí tyto percepce jedním konkrétním objektem a ne pouze náhodnou *směsí* percepceí, kterou jako identický objekt nechápeme. Na konci této kapitoly naznačím rozlišení mezi individuací v čase a individuací v prostoru a pokusím se zodpovědět, zda Humova koncepce stálosti a koherence dostačuje pro vysvětlení obou z nich.

Identita a individuace

Na následujících řádcích se pokusím stručně popsat Humovu koncepci identity na základě zmínek o této ideji v kapitole 1.4.2. *Of scepticisms with regard to the senses*. V první polovině této podkapitoly se pokusím negativně vymezit, co identitou není a zároveň identitu se stručně pokusím kontrastovat s Humovými koncepty čísla (number) resp. mnohosti (multiplicity) a¹⁶⁹ ve druhé pak teprve přejdu k interpretaci Humova pozitivního pojetí principu individuace, který je pro něj s principem identity totožný (resp. záměnný).¹⁷⁰ Zároveň připomínám, že o identitě již víme to, že je pro Huma ideou, a to komplexní ideou vztahu. Konkrétně se jedná o vztah filozofického typu, který je založen v porovnávání alespoň dvou objektů obrazivostí.¹⁷¹

¹⁶⁵ Mezi percepce lze řadit i vztahy jakožto komplexní ideje. Do Humovy koncepce percepceí resp. s ní souvisejících témat počítám abstrakci, asociaci a operace s percepceí, resp. paměť a imaginaci. O všech jsem se zmínil v předchozí části práce.

¹⁶⁶ Při vypracovávání této (interpretačně nejnáročnější) kapitoly jsem vycházel z následující sekundární literatury: Allison str. 230-259, Stroud str. 96-118, v její druhé části pak především z titulu: Price str. 11-43 (jehož celkový vliv na hlavní ladění této práce bych rád rovněž vyzdvihl.)

¹⁶⁷ Obě části budou z velké části mít výrazně interpretační charakter, jelikož Hume nevěnuje každému z těchto konceptů samostatný oddíl Treatisu určený pouze jejich popisu. Jeho pojetí těchto čtyř pojmů budu extrahovat ze zmíněných pasáží primárního textu, kde se o nich zmiňuje, za podpory výše zmíněné sekundární literatury.

¹⁶⁸ Resp. i všechny typy objektů z úvodního výčtu, kromě bodu (1) (jednoduchá) percepce. Na jednoduché percepce se jakkoliv jinak chápané objekty v Humově filosofii vždy rozpadnou.

¹⁶⁹ Podle Humova vzoru

¹⁷⁰ Zdá se tak alespoň na základě pasáží Treatisu, v nichž je výraz individuace zmiňován. K tomuto viz. níže v této kapitole.

¹⁷¹ V obou částech podkapitoly se pokusím pro lepší ilustraci poskytnout množství relevantních přímých citací. Pasáž Treatisu z níž vycházím, je totiž alespoň dle mého názoru interpretačně náročnější a je tak podle mne třeba text této podkapitoly z ní vycházející primárním textem dostatečně podpořit.

Část I

Ideu identity nemůžeme dle Huma získat na základě jednoho, byť i nepřetržitého vnímání stejného objektu (object-perception). Nepřetržité vnímání jednoho stejného objektu nám může poskytnout maximálně ideu jednoty (unity). Hume totiž chápe identitu jako relační koncept: Identita podle něj zahrnuje pochopení toho, že jedna entita X je ve skutečnosti stejná jako entita Y, tj., že $X = Y$. Samotné vnímání prvního členu vztahu, tj. pouze entity X nám dle něj nemůže kýženou ideu identity poskytnout (pro absenci oné relace resp. jejího druhého členu).¹⁷² Hume problém formuluje následovně:

„[M]ůžeme pozorovat, že jedno setkání se s objektem, není dostatečné k tomu, aby nám poskytlo ideu identity.“¹⁷³

A dochází k závěru, že¹⁷⁴:

„Jeden jediný objekt nám [může] poskytnout ideu jednoty, nikoliv identity.“¹⁷⁵

Srovnajme nyní Humovo pojetí identity s jeho koncepty čísla a jednoty:

(i) Koncept čísla se vztahuje na dvě či více *distinktních*¹⁷⁶ (distinct) entit, které mohou i nemusí být navzájem rozlišitelné, tj. rozeznatelné na základě svých vlastností.

Mysl i přes jejich případnou nerozlišitelnost či dokonalou podobnost (ve všech aspektech) vždy rozpozná, že jedna entita není druhou.¹⁷⁷ Například dvě jablka, která se zdají být naprosto stejná ve všech aspektech, ale jsou numericky odlišná.

(ii) Koncept jednoty (unity) se naopak týká jediné entity vnímané bez přerušení. Tato entita námi musí být samozřejmě rozpoznána jakožto jedna stejná entita. Například jedno jablko vnímané jedenkrát a nepřerušeně, vykazuje v tomto smyslu jednotu.

(iii) Koncept identity se liší od obou předchozích. Idea identity vzniká na základě vnímání dvou či více percepčí, vnímaných při dvou či více samostatných příležitostech. Tyto percepce jsou chápány jako percepce jednoho objektu. Pokud jablko vnímám v čase T1 a v čase T2, a tyto

¹⁷² Treatise 1.4.2.266 (str. 133), Při vysvětlování pasáže vycházím z: Treatise, Annotations str. 475, pozn. 26

¹⁷³ Překládám volně z: „[W]e may observe, that the view of any one object is not sufficient to convey the idea of identity.“ Treatise 1.4.2.26. (str. 133)

¹⁷⁴ Humovo odůvodnění v textu níže uvedeného závěru je následující: „For in that proposition [tj. že jedno setkání s objektem by nám stačilo k usouzení na jeho identitu], an object is the same with itself, if the idea express'd by the word, object, were no way distinguish'd from that meant by itself; we really should mean nothing, nor wou'd the proposition contain a predicate an a subject, which however are imply'd in this affirmation.“ Vycházím tedy z jeho rozkládání obsaženém na tomto místě: Treatise, Annotations str. 475, pozn. 26

¹⁷⁵ „One single object conveys the idea of unity, not that of identity.“ Treatise 1.4.2.26 (str. 133)

¹⁷⁶ Tj. numericky odlišných

¹⁷⁷ Srov.: „The mind always pronounces the one *not to be other* [mé zvýraznění], and consider them forming two.“

dva případy setkání se s jablkem mi poskytly *dokonale podobné* percepce, shledávám, že se jedná o jedno jablko, které je identické. V konceptu identity je tedy zahrnuta dvoučlenná relace, jejíž členy jsou chápány jako identické.

Humova jednota tak dle mého názoru odpovídá běžné koncepci synchronní identity, kdežto Humova identita běžné koncepci identity diachronní.¹⁷⁸

Pokusím se Humovo pojetí identity¹⁷⁹ ještě ilustrovat výstižným příkladem, převzatým od editorů Treatisu:¹⁸⁰

Představme si, že vnímáme jediný objekt-percepci B nepřerušeně po dobu 100 sukcesivních momentů. Hume chápe v rámci svojí koncepce času každý moment jako diskrétní jednotku, která musí být ovšem něčím *vyplněna* (occupied). V našem případě se jedná o objekt-percepci B. Představme si nyní dva z těchto momentů, dejme tomu 37 a 38. Můžeme tak v daném kontextu učinit dvěma způsoby: Buď si je v obraznosti můžeme vykreslit (1) jako existující současně nebo (2) jakožto existující za sebou (sukcesivně). (1) Pokud si tyto dva momenty představujeme jako existující zároveň, získáme tak dle Huma ideu čísla (tj. množství více existujících věcí, protože oba momenty jsou *vyplněny* percepcí-objektem). (2) Pokud si zmíněné dva momenty představujeme jako existující sukcesivně, a pokud předpokládáme, že když přecházíme od prvního objektu k druhému, jedná se o tu jistou percepci-objekt, získáme tak ideu identity, či pojem jednoho objektu přetrvávajícího beze změny v průběhu dvou různých okamžiků.¹⁸¹

Hume říká doslova: „Nemůžeme [...] říci, že objekt je *se sebou* totožný, pokud nemáme na mysli, že objekt existující v jednom okamžiku je stejný jako objekt, který existuje v okamžiku druhém.“¹⁸² Dostáváme se tak, k Humově pozitivní definici principu individuace, kterou rozvedu na následujících řádcích.

Část II

¹⁷⁸ K definici diachronní a synchronní identity viz např.: Gallois, Andre, "Identity Over Time", The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2015 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/win2015/entries/identity-time/>>.

¹⁷⁹ Opět v kontrastu s jeho pojetím jednoty a čísla či mnohostí.

¹⁸⁰ Humovu originální formulaci v rámci *exkurzu k ideji trvání a času* uvádím v příloze.

¹⁸¹ Treatise, Annotation str. 476 pozn. 29

¹⁸² „We cannot [...] say that an object is the same with itself, unless we mean, that the object existent at one time is the same with itself existent at another.“ Treatise 1.4.2.29 (str. 134)

Princip individuace je obecně řečeno to, co dělá věc věcí, kterou je, tedy princip, který danou věc v každém momentu existence dělá tím, čím byla předtím.¹⁸³ *Principium individuationis* je tedy jiný název principu identity,¹⁸⁴ který takříkajíc způsobuje, že *objekt je totožný sám se sebou*¹⁸⁵.

„A tak [podle Huma] principem individuace není nic [jiného] než neměnnost a nepřerušenosť [při vnímání] objektu¹⁸⁶ v čase.“¹⁸⁷

Tuto větu lze dle mne chápat dvěma relevantními způsoby: Buď tak, že se jedná (i) o změnu v čase s vyloučením změny ve vnímaném objektu a prostou přerušenosť v tomto vnímání.¹⁸⁸ Nebo tak, že (ii) principem individuace je změna v čase s vyloučením změny ve vnímaném objektu, přičemž existence objektu samého (nikoliv již vnímání) není v průběhu času přerušena.

Překlad¹⁸⁹ věty by pak bylo možné formulovat spíše následovně:

„A tak principem individuace není nic [jiného], než [předpokládaná] neměnnost a nepřerušenosť v [samotném] objektu i v době [kdy není vnímán].“

Varianta (ii) se zdá být intuitivní, nicméně podle mého názoru měl Hume nepochybně na mysli možnost (i). O tom, zda objekt nepřetržitě existuje i v době kdy vnímán není, nemůžeme mít přece jistotu, pokud jej chápeme tzv. realisticky. Pokud objekt chápeme Humovskými, nemáme v době přerušenosť jeho percepce a jelikož percepce jsou pro Huma objektem samým, nemá smysl říkat, že existuje nepřetržitě.¹⁹⁰

Jak uvádí Norton, je pravda, že máme impresie, které se zdají být odvozené z mysli vnějších a na ní nezávislých objektů. Jedná se o určité impresie smyslovosti. Tyto impresie se však při bližším prozkoumání ukáží být nerozlišitelné od jiných impresí,¹⁹¹ o kterých nepředpokládáme, že pouze reprezentují něco vnějšího.¹⁹² Např. impresi věže, jíž přisuzuji vnější a na mysli

¹⁸³ Treatise, Annotations str. 475, pozn. 26

¹⁸⁴ Jak je patrné z následující pasáže: Treatise 1.4.2.25 (str. 133)

¹⁸⁵ Treatise 1.4.2.26 (str. 133) Pozn. Tj. je tak námi chápán. Percepce-objekt je chápána jako identická v různých časech. (Na tomto místě nehovořím o přisuzování identity objektu i pro dobu kdy není vnímán.)

¹⁸⁶ Percipování dané percepce

¹⁸⁷ „Thus the principle of individuation is nothing but the invariableness and uninterruptedness of any object, thro' a suppos'd variation of time“ Treatise 1.4.2.30 (str. 134)

¹⁸⁸ Srov.: „change in time without any variation or interruption in the object“ Treatise 1.4.2.29 (str. 134)

¹⁸⁹ Výše uvedené věty (Ibidem)

¹⁹⁰ Leda že by percepce existovala nezávisle na mysli. Takovou možnost však Hume zamítá. Percepce jsou ze své povahy prchavé a mají pouze krátkého trvání. Viz. např.: Treatise 1.4.2.15 (str. 129)

¹⁹¹ (např. bolesti, barev, různých tzv. sekundárních či terciárních kvalit...)

¹⁹² Srov. Norton I39

nezávislou existenci podle Huma v zásadě nelze odlišit od *imprese* barvy, či bolesti, jimž na mysli nezávislou vnější existenci nepřisuzujeme.

„[N]aše percepce, jsou zásadně vzato, všechny stejné; nedávají nám jinou informaci, než tu, že vše co se objeví před myslí je pouze percepce, a je tedy *přerušované* [co do své existence] a na mysli závislé.“¹⁹³

Jinými slovy, k dispozici nemáme nic jiného než percepce, a tak i když máme sklon objektům přisuzovat vnější a na mysli nezávislou existenci, nemáme o nich ve skutečnosti žádné informace, protože jediné co máme k dispozici, jsou totiž právě percepce a nikoliv tyto hypotetické objekty, o kterých předpokládáme, že jsou jejich zdrojem.

Nepřerušovanost v existenci samotného objektu, ve smyslu entity ležící za percepcemi a stojící v jejich základu, proto jistě Hume nemá na mysli. Představu objektu, jakožto totožného s percepcemi a existujícího mimo mysl a nezávisle na ní ve smyslu varianty (ii), tím pádem dle mne musíme rovněž odmítnout. Jediné o čem můžeme hovořit je tak podle mne nepřerušenost ve vnímání objektu jakožto percepce, kterou máme po dobu tohoto vnímání před myslí ve smyslu varianty (i), popřípadě jen zdánlivá nepřerušenost toho co myslíme jako identický objekt, přetrvávající v čase. Pro Huma se však ve skutečnosti jedná o dva či více numericky odlišných setů perceptí, kterým identitu pouze připisujeme na základě fikce obrazivosti.¹⁹⁴ Objektem by tak Hume myslel objekt tzv. *vulgární* koncepce.¹⁹⁵ Problematika identity by si jistě zasloužila mnohem delší a detailnější pojednání, nicméně to by mohlo vydat podle mého názoru na samostatnou práci. Omezují se zatím proto pouze na výše zmíněné a rovněž na zmínky o identitě v následující části této kapitoly.

Shrnutí:

Identita je pro Huma (komplexní) idea. Vzniká porovnáváním objektů (perceptí) v obrazivosti. Abychom mohli objektu přisuzovat identitu, nestačí nám jeden případ nepřerušného vnímání tohoto objektu. To generuje pouze ideu jednoty. Pro vznik ideje identity je třeba

¹⁹³ „[O]ur perceptions, are in crucial respects, all alike; they tell us that every thing, that appears to the mind, is nothing but a perception, and is interrupted and dependent on the mind.“ Norton str. I39

¹⁹⁴ Srov. Treatise 1.4.2.29 (str. 134-135)

¹⁹⁵ K rozlišení mezi *lidovým* a *filozofickým* postojem viz. např: Treatise 1.4.2.12 (str. 128), popř. celá kapitola 1.4.2. (str. 121-144)

pozorovat daný objekt ve více okamžicích. Teprve poté imaginace propojí oba okamžiky a přisoudí objektu identitu (v čase).¹⁹⁶

Identitu lze chápat rovněž jako (filosofický) vztah o minimálně dvou členech. Je vztahem *pravděpodobným* a týká se tzv. faktických okolností a nikoliv vztahů mezi idejemi, jako vztahy jisté.

Konstantnost a koherence

Vše přítomné myslí jsou podle Huma percepce. (Nic jiného, než percepce jí být přítomné nemůže.) Pokud Hume tedy hovoří o objektech (objects) přítomných myslí, má na mysli pouze a jediné percepce, nikoliv objekty jakožto entity od percepce odlišné a na nich resp. na mysli nezávislé.¹⁹⁷

Co se týká některých objektů, máme (a Hume rovněž pokud se zrovna nevěnuje filosofickým úvahám) sklon přirozeně připisovat některým těmto objektům (které jsou však pouze percepcemi), myslí vnější a na ní nezávislou existenci. To znamená, obecně řečeno, že věříme v to, že objekt A, který jsme vnímali v čase T1 a v čase T3 existoval i v čase T2¹⁹⁸, i když jsme v okamžiku T2 neměli před myslí žádné percepce tohoto objektu A, ale např. objektu B. Například pokud byl David Hume ve svém pokoji, v jeho zorném resp. percepčním poli se vyskytoval dejme tomu jeho pracovní stůl. V čase T1 měl Hume před myslí percepce tohoto stolu, v čase T2 disponoval percepcí svého křesla, a v čase T3 opět percepcí svého stolu. I přes přerušování ve vnímání objektu, tj. přisunu percepce (které jsou prchavé a mají krátkou životnost), je, nefilozofuje-li¹⁹⁹ puze k tomu, aby věřil, že stůl existoval nepřerušovaně (a nezávisle na mysli a mimo ní) i ve chvíli kdy *nebyl vnímán*. Původ této víry Hume detailně analyzuje v kapitole Treatisu 1.4.2. Touto analýzou, která je velmi komplexní a košatá, se však nemusíme podrobně zabývat.²⁰⁰

¹⁹⁶ Pozn.. Je podle mne otázkou zda tyto body v čase musí následovat (alespoň zpočátku) za sebou anebo jestli mezi nimi mohou být od počátku proluky...

¹⁹⁷ Srov. Norton I38-I42, Srov. s: „Nothing is ever really present with the mind but its perceptions or impressions and ideas.“ Treatise str. 49 (1.2.6.7.)

¹⁹⁸ Mimo percipující mysl a nezávisle na ní

¹⁹⁹ Tj. v nefilosofických chvílích (které tvoří většinu života) kdy díky přirozenosti některé své percepce bere jako na mysli nezávislé, jí vnější a kontinuálně existující... podobně jako běžní lidé (vulgars)

²⁰⁰ Omezím se pouze na stručné přiblížení *stálosti a koherence* a nebudu pojednávat o samotném mechanismu, jakým imaginace na jejich základě produkuje víru v objekty identické v čase (a odívá tak odlišné sety impresí hávem diachronní identity). Věřím, že toto pojednání by vydalo jistě na samostatnou bakalářskou práci.

Představa, že objekty, či percepce jsou *identicky stejné* i po přerušení (v jejich vnímání či přísunu) je dle Huma falešná. Imaginace zahluje podobné percepce hávem diachronní identity, což produkuje fikci o kontinuální existenci. Kontinuální existence objektů stejně jako jejich identita v různých časech pro Huma fikcí, která je ovšem esenciální v rámci běžného života a umožňuje nám orientovat se ve světě faktických okolností resp. v empirickém světě.

To, že některým objektům připisujeme kontinuální existenci, musí mít dle Huma svůj kořen. Odmítá, že by jím byla *involuntarita* zakoušení percepce či jejich síla, s níž vstupují do mysli, jelikož takové kritérium naplňují např. i některé percepce bolesti atp. (jimž podobný způsob existence nepřipisujeme). Musí jím proto být něco jiného a jako vhodný kandidát se Humovi ukazuje právě stálost:

„[T]y objekty, kterým připisujeme kontinuální existenci, vykazují podivuhodnou *stálost* [*mé zvýraznění*], která je odlišuje od impresí, jejichž existence je [jako jediná jak si myslíme] závislá na našem vnímání. Tyto hory a domy a stromy, na něž se nyní upírá můj zrak, se mi vždy ukazovaly ve stejném uspořádání [order]; a když mi sejdou z očí, protože je zavřu či otočím hlavu, mohu po chvíli shledat, že se navrací [před mou mysl] bez sebemenší změny. Má postel a stůl, mé knihy a papíry, se mi ukazují uniformním způsobem, a nevykazují změny při přerušení v mém pozorování či vnímání. Tak je tomu se všemi impresemi, o jejichž objektech předpokládáme, že mají externí existenci; a u žádných jiných [...] tomu tak není.“²⁰¹

Obecně formulováno, stejně vypadající předměty ve stejně vypadajících vzájemných vztazích se uniformně objevují před myslí pozorovatele. Hume však shledává, že sama zřejmě jako princip individuace nestačí. Její stálost není dokonalá či stoprocentní a připouští výrazné výjimky. Pro příklad výjimky nemusíme chodit nijak daleko protože:²⁰²

„Tělesa často mění své místo nebo vlastnosti, a po krátkém ... přerušení [ve vnímání] se mohou stát stěží poznatelnými. Lze ovšem vypořádat, že i v rámci těchto změn si zachovávají koherenci[...].“²⁰³

²⁰¹ [T]hose objects, to which we [...] attribute a continu'd existence, have a peculiar constancy, which distinguishes them from the impressions, whose existence depends upon our perception.“

„These mountains, and houses, and trees, which lie at present under my eye, have always appear'd to me in the same order; and when I loose sight of them by shutting my eyes or turning my head, I soon after find them return upon me without least alteration.“

„This is the case with all the impressions, whose objects are suppos'd to have an external existence; and is the case with no other impressions [...].“ Treatise 1.4.2.18 (str. 130)

²⁰² Treatise 1.4.2.19 (str. 130)

²⁰³ „Bodies often change their position and qualities, and after a little [...] interruption may become hardly knowable.“ Treatise 1.4.2.19 (str. 130)

(Zřejmě jakékoliv *identické*²⁰⁴ těleso, jak dosvědčuje naše zkušenost, vykazuje v čase změny. Např. jablko může po čase nepozornosti zcela shnít a změnit svou podobu téměř k nepoznání.) Jak se tedy zdá stálost je třeba doplnit o koherenci. Co pod tímto výrazem myslí Hume by mohlo být patrné z následujícího úryvku:

„Při návratu do svého pokoje, jsem nenašel oheň [ve svém krbu] ve stejném stavu, ve kterém jsem jej zanechal: Jsem ovšem zvyklý vídat v jiných situacích obdobnou změnu v obdobném čase, ať už jsem [v pokoji] přítomen či ne, [a ať jsem] blízko nebo daleko. Tato koherence v průběhu změn je tudíž jednou z charakteristik externích objektů [resp. objektů, v jejichž externí existenci věříme], podobně jako stálost.“²⁰⁵

Pokud je rozdíl mezi impresemi malý pak je snadno můžeme pojímat jako identické. (Pokud vnímáme téměř stejné předměty v téměř stejných vztazích, chápeme je jako identické díky této téměř dokonalé stálosti.) Někdy to však již není možné, jelikož rozdíl mezi impresemi je příliš výrazný. V takové chvíli na scénu vstupuje koherence.²⁰⁶ Z prudkého plameny šlehajícího ohně mohlo zbýt po hodině nepřítomnosti již jen několik uhlíků ověšených sotva znatelnými plamínky. Protože však máme zkušenost, že oheň může v daném čase téměř zcela strávit jisté množství dříví, nemusíme být touto změnou zaskočení do té míry, že bychom si mysleli, že máme co dočinění se zcela novým „objektem“. Zcela odlišné percepce, vykazující však koherenci, tak propojila obrazivá schopnost mysli ve fikci identity. Mohlo se tak stát na základě zkušenosti s jistým vzorcem ve výskytu percepčí, na něž jsme zvyklí.²⁰⁷

Ještě než přistoupím ke shrnutí, rád bych upozornil, že Hume poněkud nešťastně užívá pro osvětlení *stálosti* a *koherence* formulace běžného jazyka odpovídající lidovému náhledu na svět, tj. tzv. naivnímu realismu. Podle Price, s nímž v tomto ohledu souhlasím, by zřejmě bylo chvályhodnější, pokud by užil „jazyka teorie percepčí“²⁰⁸. Dodávám ještě, že Price chápe v tomto světle konstantnost spíše jako ideální limit, jemuž se jednotlivé série percepčí pouze přibližují (a pokouší se sám nově zformulovat její definici i definici stálosti).²⁰⁹

²⁰⁴ Tj. Těleso, které jako identické (alespoň v základu) chápeme, resp. pouze zdánlivě zcela identické těleso.

²⁰⁵ Treatise 1.4.2.19 (str. 130)

²⁰⁶ Norton str. 140

²⁰⁷ Srov.: „Impressions change, but they change in familiar and patterned ways that lead us to suppose, that significantly different impressions have a single external source.“ Norton str. 140

²⁰⁸ Stroud str. 17, 28, 34, 35

²⁰⁹ CONSTANCY: „When we observe a thing again after interval during which we have not observed it, we often find that it has the same sensible qualities and relations as it had before.“ Price str. 32, „Constancy [...] is an ideal limit, which actual series of sense-impressions approximate but never quite attain.“ Price str. 34

COHERENCE: „Two sense impressions (or two sets of sense impressions) having a temporal gap between them are said to be coherent, if they respectively resemble an earlier and a latter part of a continuous series, which have

Shrnutí:

Hume v podstatě říká, že představa nepřetržitě (na myslí nezávislé a jí vnější) existence těles (v době kdy nejsou vnímány) koření v stálosti a koherenci určitých impresí. Impresím vykazujícím tyto rysy pak externí existenci přisuzujeme či přesněji věříme v ní, kdežto jiné impresie tato víra neprovází. Víra tak není impresí, vedle jiných ale koření ve způsobu prezentace impresí naší myslí.

Stálost a koherence setů impresí jsou dle Huma zodpovědné za individuaci objektů v čase. Jak se ukazuje při první důkladnější filozofické reflexi (humovského ražení) identita²¹⁰, jejíž představu nám díky imaginaci poskytují, je pouhou iluzí. To jde (podle mne) ruku v ruce s Humovou klasifikací identity jako filozofického vztahu, který má pouze *pravděpodobnou* povahu.²¹¹ Tato fikce je produkována obrazotvorností nezávisle na lidské vůli, jak si můžeme všimnout!²¹² Zároveň si její produkci většina lidí nikdy neuvědomuje. Možná si tak nyní vzpomeneme, že podle Huma můžeme naše vnímání doprovázet jistým druhem reflexe, které si nejsme v podstatě vědomi.²¹³

Závěrečná poznámka o reflexi:

V úseku této práce věnovaném abstrakci a tzv. distinkci rozumu jsem se zmínil o tom, že na základě podobností můžeme jeden objekt, chápat ve dvou jeho různých aspektech, které jsou však ve skutečnosti od sebe neoddělitelné. Např. barva jednoho bílého glóbu je reálně neoddělitelná od jeho tvaru. Jinak řečeno nelze myslet tvar bez barvy (která jej vymezuje jako tvar) a barvu bez tvaru (který by spoutával její abstraktní neurčitost do konkrétní podoby). Po zkušenosti s porovnáváním bílého glóbu s objekty jiných tvarů a barev jsme však již, aniž bychom okamžitě toto porovnávání prováděli, sto barvu a tvar odlišit. (Vnímání je tak ovlivněno zkušeností a reflexe, která jej doprovází je okamžitá a nezávislá na vůli.)

approximately the same length of time between them: the continuous series being of a kind which has frequently be observed in the past, and always in the same order.“ Price str. 36

²¹⁰ Pozn.: Úplná identita, naprostá neměnnost, totožnost... v kontrastu oproti identitě zdánlivé, již objektů běžně přisuzujeme.

²¹¹ Týká se faktických okolností, nikoliv vztahů mezi idejemi. Tj. není závislá pouze na porovnávání percepce, ale i způsobu, v jakém percepce přichází do myslí. - Identita tak vlastně pro Huma není nic trvalého ani jistého.

²¹² Nejsou za ní zodpovědné ani smysly ani rozum, které Hume postupně eliminuje a vylučovací metodou tak dochází k obrazivosti. Srov.: Treatise 1.4.2.13-14 (str. 128-129)

²¹³ „[W]e accompany our ideas with a kind of reflexion, of which custom renders us, in a great measure, insensible.“ Treatise 1.1.7.18. (str. 21), Viz. podkapitola *Distinkce rozumu* v této práci.

Nabízí se otázka, zda vytváření fikce identity objektu není svou povahou podobné oné nevědomé reflexi okamžité zkušenosti a zda individuace objektu neprobíhá obdobným způsobem, jelikož fikce obrazivosti pomocí níž přisuzujeme identitu shlukům percepcí se rovněž neděle vědomě, v závislosti na naší vůli.²¹⁴

Závěrečná poznámka o individuaci:

Hume mluvil především o individuaci resp. identitě v průběhu času. V další kapitole se zaměřím mj. i na otázku, jakým způsobem dochází k individuaci objektu v prostoru. Jinak a přesněji řečeno, pokusím se prozkoumat, jak od sebe zřejmě vždy již odlišujeme percepce jednotlivých objektů, jako těchto objektů. Budu se tedy ptát, jak v paletě percepcí přítomných před myslí (v jednom okamžiku) dokážeme odlišit percepce odpovídající jednotlivým zakoušeným objektům²¹⁵. Koncepty stálosti a koherenci podle mne ani v kombinaci s imaginací samy k zodpovězení této otázky nestačí.²¹⁶

²¹⁴ Kdyby tomu bylo naopak, byli bychom mocni kdykoliv podle své vůle zcela přestat věřit v identitu všech objektů, sebe samých, přestala by pro nás mít váhu autorit přírodních zákonů a zkušenosti vůbec. Jinými slovy, náš svět či život by byl zcela v troskách! Viz.: kapitola *On the personal identity*: Treatise 1.4.6. (str.164-171) a kapitola: *Of scepticism with regard to senses*: Treatise 1.4.1. (str.121-125)

²¹⁵ Či jinak řečeno budu tematizovat, jak můžeme poznat, proč jsou některé ideje spojeny právě do těch svazů, do kterých jsou spojeny a ne do jiných, ovšem se zaměřením na specifický případ takovýchto svazků – těleso chápané jako myslí vnější a existující na ní nezávisle... To, že k takovému spojení dochází, vidí jako v rámci Humova systému obtížně vysvětlitelné např.: Stroud str. 219-250

²¹⁶ Tj. proč například vnímáme stůl jako odlišný od ostatních objektů pokoje, a to i těch s nimž bezprostředně sousedí. Sám stůl stejně jako většina objektů naší zkušenosti musí být dle mého názoru rozdělitelná na části, jelikož části v něm jdou snadno odlišit jako různé. Noha je odlišná od desky atp. Jak ale víme, „kde“ který komplex začíná a kde končí, když možnosti i kritéria dělení a oddělení jsou zjevně bohatá a rozmanitá? Zdá se mi, že odpověď je třeba hledat opět ve zkušenosti, a v nevědomé reflexi, provázející naše vnímání.

KAPITOLA 5: Humovo pojetí objektu jakožto komplexu percepce

Po prozkoumání Humova pojetí percepce v předchozích částech práce²¹⁷ se v této kapitole pokusím zaměřit na možné způsoby toho, jak chápat objekt jakožto komplex percepce v rámci Humovy filosofie a poté budu věnovat zvláštní pozornost (podle mne) význačnému typu objektu, tělesu (body)²¹⁸, které je (běžnými lidmi) chápáno jako myslí vnější a na ní nezávislé.

Nejprve stručně připomenou Humovo chápání percepce a uvedu je do kontextu se dvěma způsoby pojmání existence u Huma, a to v podkapitole *Percepce jakožto objekt i existence*. Poté přistoupím k charakterizaci možných typů objektu jakožto komplexů idejí v podkapitolách *Objekt jakožto komplex idejí paměti* a *objekt jakožto komplex idejí imaginace* a následně se podobně zaměřím i na komplex impresí chápány jakožto objekt a to opět v jeho několika významech. Díky tomu budou podle mne moci být lépe odlišeny různé významy slova objekt, resp. různé typy objektů, a přestanou již, jak doufám splývat ve vágnosti, s níž toto slovo užívá i Hume sám. Pokud se mi to alespoň částečně podaří, mám naději, že se vyhnu nejasnostem, a budu moci pokročit ke zkoumání jednoho podle mne význačného komplexu percepce, objektu jakožto tzv. materiálního tělesa (body).

Jedním z možných významů objektu, o nichž zmíním, je i tzv. materiální těleso (body). V *KAPITOLE 4* jsem pojednal především o Humově koncepci identity v čase tj. identity diachronní. Ta však podle mne předpokládá identitu synchronní,²¹⁹ o které však (podle mne) Hume detailně a dostatečně nepojednává. V závěrečné části této kapitoly proto pojednám o principu individuace (těles) v prostoru. Tomuto tématu je věnována podkapitola *Hypotéza o individuaci těles v prostoru (a otázka spojování percepce)*. Nejprve v ní nastíním podle mne důležité otázky související se spojováním percepce²²⁰ do komplexů, které chápeme právě jako tělesa. Poté, jak věřím, se již budu moci pokusit ve velmi hrubých obrysech načrtnout hypotézu o jejich prostorové individuaci.

²¹⁷ Srov. *Příloha č.1*: Tabulky k typům percepce

²¹⁸ Resp. tzv. materiálnímu tělesu

²¹⁹ popř. Humovými slovy jednotu

²²⁰ DŮLEŽITÁ POZNÁMKA: Tematizuji tedy otázku spojování jednoduchých idejí do komplexů, odpovídajících v naší zkušenosti jednotlivým objektům-tělesům a snažím se ve světle Humovy filozofie osvětlit jeho zdroj. Zkoumám rovněž, zda jsou do komplexů spojovány i jednoduché impresie a co způsobuje, že dokážeme chápat jeden komplex impresí (popř. i idejí) jako odlišený od jiného komplexu impresí (tj. jako odpovídající tělesu, které vnímáme právě jako ono a ne jako jiné)!

Metodologická poznámka:

Mysli není podle Huma přítomné nic než percepce. Pokud se ptáme co je to objekt, máme o něm nějakou *představu* resp., víme o něm. Pokud o něm víme, je v mysli. Pokud je v mysli, je percepce. Chceme-li tedy zjistit, jak chápat objekt v rámci Humovy filosofie, stačí podle mne pro jednotlivé typy percepcí zodpovědět otázku co je objekt, chápaný v každém z možných významů objektů resp. pro každý možný typ chápání objektu. Tento výčet by mohl být potenciálně nekonečný, a proto jej místo toho nahrazuji alespoň zvoleným výčtem typů objektů z úvodu této práce.²²¹

Percepce jakožto objekt i existence

Perpenci je možné v rámci Humovy filosofie (a terminologie) chápat jakožto *ens* či objekt. Tento objekt má pouze krátkého trvání, tj. krátkou existenci. Hume rozlišuje mezi (i) percepci jakožto existencí a (ii) tzv. externí existencí, kterou připisujeme některým (komplexním) percepčním.²²²

Typologie percepce jako této entity pak odpovídá jejich v této práci již zmíněným způsobům dělení: Percepce, jak víme, lze rozdělit na ideje a impresie, percepce smyslovosti a percepce reflexe, percepce jednoduché a složené přičemž tato dělení nejsou nutně navzájem exkluzivní. (O každé z takto chápaných percepcí lze říci, že je entitou či objektem.)

Ideje se pak liší od impresí tím, že jsou z nich odvozené či zkopírované. (Idea je tak až sekundární percepce, popř. percepce n-nární). Jsou slabší a méně živé než percepce, popř. je lze odlišit i v jiných (zmíněných) termínech. Toto kritérium navíc umožňuje odlišit i dva typy idejí mezi sebou. První jsou ideje paměti. Jejich živost, síla (atp.) je nižší, než u impresí²²³. Je však vyšší, než u idejí obrazivosti či imaginace. Ty jsou vůbec nejslabšími percepce.²²⁴ Lze tedy v tomto smyslu hovořit o objektech paměti, fantazie, a smyslů. Všechny tyto objekty smyslů

²²¹ Za typy jednotlivých percepcí volím ideje (navíc rozlišené na ideje paměti a obrazivosti či imaginace) a impresie. Věřím, že není nutné uvádět všechny možné kombinace typů percepcí (typu – impresie – smyslovosti – jednoduchá nebo např. ideje (paměti) – reflexe- složená atp.). Věřím, že i na nich se ukáže, co lze chápat v rámci Humovy filosofie jako objekt v kontrastu vůči běžnému užití tohoto slova nebo i užití filozofickému (susbtance, metafyzické ideje atp.)!

²²² Z celé řady relevantních formulací uvádím např. tyto: „The idea of existence, then, is the very same with the idea of what we conceive to be existent.“ Popř. That idea conjoined to any object makes no addition to it.“ Resp.: „[T]he idea of existence is not deriv'd from any particular impression“. Hume též rozlišuje existenci jako percepce a tzv. externí existenci, kterou jistým (komplexům) percepce připisujeme! Viz. např. Treatise 1.2.6. (str.48,49)

²²³ Tj. jednak zpravidla těm, ze kterých jsou odvozeny, ale zřejmě i obecně.

²²⁴ (Toto kritérium je ovšem empirické a připouští četné výjimky. Ve většině situací se jím však lze (dle Huma) řídit.)

však nelze (běžně) ztotožnit s tzv. skutečnými objekty (či přesněji řečeno objekty, v jejichž *reálnou* existenci²²⁵ věříme).²²⁶

Objekty *imprese* a *ideje* mohou být jednoduché i složené. Jednoduché percepce fungují v Humově systému jako atomické jednotky zkušenosti, resp. jediné mysli přístupné skutečnosti. Všechny komplexní percepce jakožto objekty jsou z nich složené. Lze tak dle mne říci, že komplexní percepce čerpají svou existenci ze svých elementů, které Hume jako existence pojímá. Některým těmto *ens* (objektům), tj. percepčním smyslovosti, pak lze oproti percepčním reflexe přiřknout i typ existence odlišný od existence percepčí, tj. jakožto mentálních entit. Děje se tak na základě stálosti a koherence percepčí. Víra v tuto existenci objektů (tj. mysli vnější a na ní nezávislou, resp. kontinuální) je sice dle Huma fikcí, nicméně ve chvílích prostých humovské filozofické reflexe v tuto existenci pevně věříme a nespokojujeme se s tím, že našimi jedinými objekty jsou právě a jen percepce. Tato víra se týká objektů chápaných jako těles.²²⁷

Pojetí objektu jakožto komplexu idejí paměti

Pokud běžně či ve filosofii hovoříme o objektu v jakémkoliv smyslu pro Huma, se ve skutečnosti jedná o nějaký typ percepce²²⁸, jak jsme viděli výše. V této podkapitole se pokusím stručně uvést vybrané významy objektů z úvodní tabulky do vztahu s objektem jakožto komplexem idejí paměti obecně.

Objekt jakožto komplex idejí paměti podle mne primárně odpovídá bodu (2) výčtu typů objektů předloženého v úvodu práce. Je totiž vzpomínkou, tj. představou složenou z (1) jednoduchých percepčí (idejí). (Může být rovněž vzpomínkou na tyto percepce.) Může být vzpomínkou (3) objektu-tělesa, tj. idejí odpovídající impresím, které jsme chápali jako na mysli nezávislý a jí vnější objekt (s kontinuální existencí), a to na základě stálosti a koherence těchto impresí či setů impresí v průběhu času. Komplex idejí paměti může být i vzpomínkou (4) „substance“ ovšem pouze jakožto svazku impresí či kvalit, které jsme vnímali a chápali jako individuální objekt

²²⁵ Tj. existenci typu (ii)

²²⁶ Tj. pokud tyto objekty chápeme jako je samé, běžně jim nepřisuzujeme na mysli vnější a nezávislou existenci. Pokud například věříme, že objekt jakožto vzpomínka na těleso odpovídá skutečnému materiálnímu tělesu, dalo by se v jistém ohledu v souvislosti s idejemi hovořit o existenci mysli vnější a na ní nezávislé. Tato vnějškovost a nezávislost (v níž dle Huma chybně věříme) se pak týká pouze objektu, na který vzpomínáme, nikoliv této ideje. Hume bohužel o intencionalitě percepčí nehovoří a tak se musíme spokojit s relativním rozlišením podle „FLV“.

²²⁷ Následující část kapitoly je rozdělena ve světle této typologie: Nejprve pojednává o idejích (paměti a imaginaci) jako vzpomínkách a fantaziích, kterým existenci typu (ii) běžně nepřisuzujeme a poté o impresích, některým, z nichž existenci typu (ii) přisuzujeme. Existenci typu (i) pak podle mne můžeme v rámci Humovy filosofie přisuzovat všem objektům, nakolik jsou našimi percepcemi, resp. nakolik je jako tyto percepce chápeme.

²²⁸ Alespoň s nejvyšší pravděpodobností

(podobně jako u bodu tři). Komplex idejí paměti pak podle mne nemůže být vzpomínkou tzv. imateriální substance (např. duše) se kterou se v běžné (smyslové) zkušenosti nesetkáváme. (5) Komplex idejí paměti může být podle mne vzpomínkou na příčinu, nakolik ji lze redukovat na těleso-objekt, nebo na jakýkoliv jiný svazek impresí, který jako příčinu můžeme chápat. (6) Zřejmě můžeme mít vzpomínku i na ideje zakoušené při myšlení na aspekt objektu, který je od něj neoddělitelný (jako pohyb či tvar od tělesa). (7) Humovská abstraktní idea je percepcí a tedy i objektem typu (1) tj. jednoduchou percepcí popř. je na ně redukovatelná. I když je singulární, může být komplexní a tedy z objektů typu (1) sestávat. O tomto typu objektu bude pojednáno samostatně níže. (8) Není vyloučeno, že komplex percepcí paměti může odpovídat i jinému typu objektu, který nebyl zahrnut v rozsahu bodů (2) až (7), pokud však takový objekt existuje. I pokud by tomu bylo tak, že v minulosti jsme se s žádným takovým objektem nesetkali, není vyloučeno, že se nějaký takový neobjeví v budoucnu (i když se to nyní může zdát nepravděpodobné).

Pojetí objektu jakožto komplexu idejí imaginace

Objekt představovaný si v imaginaci je v rámci Humovy filosofie komplexem atomických idejí, které byly spojeny obrazivostí do libovolně strukturovaného komplexu²²⁹. Vše co je dle Huma různé, je totiž rozlišitelné a vše, co je rozlišitelné, je dle něj i oddělitelné.²³⁰ Na základě tohoto principu je objasněno, jak může imaginace vytvářet i takové komplexní ideje, které neodpovídají svou strukturou (uspořádáním či formou) původním složeným percepcím přijatým myslí. Imaginace samozřejmě nemusí rozkládat perceptivní komplexy až na atomické jednotky a může své produkty konstruovat i z objektů-percepcí, které rozloží jen částečně, nebo jejichž strukturu přeuspořádá či jen drobně pozmění. Po tomto připomenutí „kritéria reorganizace“ přistupme narýsování vztahů idejí imaginace k objektu ve všech významech z úvodního seznamu.

²²⁹Pozn.1: Velmi zajímavé by bylo podle mne zkoumat, zda ideje paměti, které již v mnohém ztratily nejen život a intenzitu ale i cosi ze svého uspořádání a byly doplněny imaginací, jsou spíše ideje imaginace či paměti. Jak se pokusím ukázat níže, imaginací jsou podle mne běžně doplňovány i aktuální imprese (např. doplnění objektu částečně překrytého jiným).

Pozn.2: Fantazie o minulém zřejmě pro Huma spadají pod doménu paměti, nicméně odlišení mezi imaginací, jak jsem uváděl v této práci, není v jeho filosofii podle mne dostatečně ostré. (Kromě toho, například vzpomínka, v níž bychom jen upravili pořadí událostí, nebo nahradili některé předměty jinými, by zřejmě byla hraničním případem, spadajícím však spíše do domény fantazie.) Ideje budu přesto pro zjednodušení chápat jako fantazijní výtvoř, tj. libovolné rekombinace i vnitřní restrukturalizace idejí paměti, které odpovídají původním impresím.

²³⁰ Viz. Treatise 1.1.7.3 (str. 17) a rovněž Treatise, Appendix (odst. 12) str. 399

Objekt jakožto komplex idejí imaginace tak primárně odpovídá bodu (2) z v úvodu předloženého výčtu, který je rozložitelný na jednoduché percepce (ideje) tj. objekt typu (1). (Zřejmě není vyloučeno, že může být i představou nějaké konkrétní percepce.) Kromě toho bývá většinou představou tělesa, tj. objektu typu (3). Substance (4) je dle Huma komplexem idejí, který je dokonce přímo jejím výplodem, stejně jako jiné „metafyzické ideje“. To se týká tzv. substance materiální a rozhodně i imateriální, jejíž představu nám v rámci Humova systému zřejmě může poskytnout právě jen obrazivost. (5) Příčina, nakolik lze chápat, jako těleso-objekt, může být rovněž komplexem percepčí vytvořeným imaginací. (6) To co je možné oddělit jen distinkcí rozumu: Nejsem si jist, zda takovýto objekt-percepce může být vytvořen imaginací. Z Humova vyličení této distinkce podle mne není jasné, zda aspekt objektu, který je od něj *ve skutečnosti* neoddělitelný, je idejí jednoduchou či složenou, resp. zda je ideou, zda je ideou nezávislou na porovnávající operaci rozumu. Zdá se mi, že při prvním pokusu o oddělení dvou aspektů objektu, se vůbec nejedná o samostatnou ideu. Po více případech setkání se s objekty, s nimiž je možné původní objekt kontrastovat, bychom podle mne však již mohli odpovídajícími idejemi disponovat. Není podle mne však jasné, zda by se jednalo o nový typ idejí (k jehož získání bychom si otevřeli cestu zkušeností a porovnáváním) nebo zda by se jednalo o komplexní ideu složenou z dvou (či více) porovnávaných objektů dohromady. Nechávám zatím nerozhodnuto, zda by mohla imaginace takovéto ideje přeorganizovat či rozložit, jelikož není jasné, zda se jedná i ideje komplexní či ne. Jistě jsem pak přesvědčen, že zcela novou ideu (byť komplexní) nového aspektu (typu, prostor, pohyb) by vytvořit nemohla, jelikož by chyběl náležitý proces porovnávání objektů, který jak se zdá podle Huma může představy odlišných aspektů od věci reálně neoddělitelných generovat. (7) Humovská abstraktní idea je percepčí tedy objektem typu (1). I když je singulární, může být komplexní a tedy z objektů typu (1) jakožto jednoduchých percepčí sestávat. Ji v její reprezentativní funkci nemůžeme měnit dle libosti, a tak ji jako takovouto imaginace nemůže na základě vědomé snahy vytvořit, je totiž třeba zvyku. V tomto smyslu není komplexem idejí imaginace. Tuto ideu samou bez ohledu na její reprezentativní funkci však může fantazie přetvarovat libovolně a v tomto ohledu pak je komplexem percepčí imaginace... Ve speciálním kontextu bude o těchto idejích pojednáno i níže.

(8) Je možné, že i něco dalšího může být objektem, jakožto komplexem idejí imaginace.

Pojetí objektu jakožto komplexu impresí

Objekt jakožto komplex impresí můžeme podle mne chápat dvojím způsobem. (i) Jakožto percepci, které nepřisuzujeme tzv. reálnou existenci.²³¹ (ii) Jako percepci, kterou přirozeně chápeme jako *reálně existující objekt*, tedy především tzv. materiální těleso (popř. i širěji prostorový fenomén, např. tornádo, blesk atp.). Percepce reflexe chápeme zpravidla prvním způsobem, a jak jsem již zmínil, jejich detailní zkoumání není předmětem této práce.²³² K impresím prvního typu patří například impresie smyslů sluchu, čichu, chuti či tzv. impresie tělesnosti (bodily pains and pleasures). K impresím druhého typu se pak zřejmě řadí (některé) impresie zraku a hmatu. Komplex zrakových či hmatových impresí smyslovosti bývá podle mne u Huma chápán ve smyslu (ii), pokud určité série impresí splňují Humova kritéria stálosti a koherence. Kromě toho bych rád upozornil na hraniční případy, tj. určité prostorové fenomény jako například vítr, blesk atp., duha atp., které sice (alespoň podle mne) přirozeně chápeme jako existující mimo mysl a nezávisle na ní, ovšem můžeme váhat v tom, jaký typ existence jim připsat. Jinak řečeno, cítíme podle mého názoru, že jejich existence je odlišná např. od existence stolu, krbu či jablka jakožto tzv. materiálních těles. Tato naše nejistota dle mne může kořenit mj. v obtížné prostorové ohraničitelnosti těchto objektů, v jejich „nehmatatelnosti“, u některých v jejich prchavosti,²³³ či popř. v tom, že náš slovník není přizpůsoben tomu je označovat jako objekty, ale maximálně spíše jako fenomény...

Jisté však je, že určitým impresím zraku a hmatu přímo vnější a nezávislou existenci běžně přisuzujeme. Typickým příkladem může být například stůl, jablko, krb, hora nebo stromy atd. Tyto objekty jsou dle mne zpravidla komplexní impresí a odpovídají bodu (3) těleso z úvodní tabulky, tedy pokud jsou aktuálně vnímány. V opačném případě by byly komplexy idejí, pokud by tedy byli přítomny myslí. Takovéto objekty-tělesa jsou v Humově systému na komplex impresí redukovatelné snadno. (Součástí jejich impresie pak mohou být i další sub-impresie zvuku, vůně, chutí atd. branné však pouze jako jejich průvodní projevy a ne tyto objekty samé.) Ostatní prostorové fenomény resp. hraniční případy, o nichž jsem se zmínil, spíše odpovídají obecnějšímu označení z bodu (3) prostorový fenomén a pro Huma (je podle mne) lze rovněž

²³¹ existenci tedy kontinuální existenci vnější myslí a nezávislou na ní.

²³² Pozn.: Dodávám, že třetím možným způsobem chápání by mohlo být chápat objekt podle tzv. teorie dvojí existence tj. tak, že za smyslově vnímatelnými kvalitami se nachází jejich nevnímatelný substrát. Nezávisle na nás by tak existoval pouze on, kdežto kvality nikoliv. Popř. jen některé ze smyslově vnímatelných kvalit by byly brány jako reálně existentní a jiné ne. Humovým hodnocením této teorie se v rámci této práce explicitně nezabývám, pouze na ni upozorňuji. Podle Huma je závislá na teorii lidové, tzv. teorii jediné existence... a označuje ji jako její: „monstrous offspring“. Viz. Treatise 1.4.2.52 (str. 142)

²³³ Resp. tomu, že při styku s nimi, pokud je možný, nepocítíme podobný odpor jako při styku s klasickým materiálním tělesem (např. stolem).

bez problémů redukovat na komplex impresí, i když sama o sobě pro nás může být otázka způsobu jejich existence problematická. Jistě nemusím rozvádět, že takovýto objekt jakožto komplex sestává z entit či objektů typu (1), jednoduchých percepí. (2) Představa nemůže být evidentně v Humově filosofii komplexem impresí, ale pouze idejí. Může však sloužit ke generování imprese reflexe. (Tento proces jsem popsal v první kapitole.) (4) Substanci jako „neurčité něco“ podle Huma vnímat nemůžeme a tedy nemůže být v tomto smyslu komplexem impresí. Pokud slovem substance myslíme pouze svazek aktuálně vnímaných kvalit, chápaných jako objekt typu (3), můžeme jím dle mne označit komplex impresí. Tzv. metafyzické ideje, jiné než substance vnímat nemůžeme a nemohou tak být komplexem impresí. V jejich základu jakožto komplexu idejí však mohou stát imprese, ovšem od těchto idejí poněkud odlišné. (5) Příčina může být rovněž komplexem impresí, pokud jí je objekt typu (3), tj. těleso resp. prostorový fenomén. (Jako příčinu bychom mohli chápat rovněž i impresi reflexe pokud bychom např. říkali: Náš vztek či radost byly příčinou toho a toho děje...) (6) To co je možné pojmut jen na základě distinkce rozumu: Např. tvar a barva černého globu jako ideje oddělené distinkcí rozumu jistě nemohou být komplexem impresí. Hume však mluví o tom, že naše vnímání provázíme druhem bezděčné reflexe. Je tedy možné, že zpočátku sice získáváme ideje tohoto typu pouze rozumovou činností a na základě vědomého úsilí v porovnávání objektů, ovšem že časem již tohoto úsilí třeba není a tyto percepce získáváme „automaticky“²³⁴. Není pak podle mne zcela a bezvýhradně vyloučeno, že „v druhé fázi“²³⁵ bychom získávali rovnou imprese tvaru a barvy, i když je to podle mne skutečně velmi nepravděpodobné. (7) Jistě není třeba zdůrazňovat, že abstraktní idea nemůže být komplexem impresí. Je nicméně možné, že s tímto komplexem impresí je spojena a zajišťuje propojení aktuálního komplexu impresí s komplexem minulými tj. že funguje podobně jako singulární idea konkrétního trojúhelníka zastupující více druhů trojúhelníků. Jinak řečeno není vyloučeno, je možné, že při aktuálním vnímání objektu (tělesa) jakožto komplexu impresí, tato idea nefunguje podobně jako obecný pojem, který silou zvyku přivolává různé typy idejí a sjednocuje je pod jednou hlavičkou. V našem případě by se však nepřivolávala ideje různých trojúhelníků a nesdružovala by je pod obecnou hlavičku trojúhelník, ale přivolávala by různé sety idejí, které byly původně impresemi jednoho objektu: Tj. objektu, o němž předpokládáme, že existuje kontinuálně a nezávisle na mysli i mimo ni.²³⁶ Byla by tak zodpovědná za diachronní identitu objektu. Kromě toho by sdružovala nejspíše i velmi rozdílné sety impresí jednoho objektu-tělesa: Například stolu

²³⁴ Srov.: *Humovo pojetí percepí II: Abstrakce, Distinkce rozumu* v této práci.

²³⁵ Tj. ve fázi kdy již tohoto úsilí není třeba

²³⁶ Způsob existence (i)

viděného se shora, ze strany, ve tmě, částečně zakrytého jinými objekty atp. Stála by tak nejen v pozadí Humových konceptů *stálosti* a *koherence* ale přímo i vlastní individuace v prostoru jako takové, kterou podle mne Hume zcela explicitně nevysvětluje. O této ideji bude pojednáno v poslední části této kapitoly. V ní se pokusím nabídnout skromnou hypotézu týkající se principu individuace těles v prostoru, s nadějí, že by mohla tento bod (Humovy) filosofie částečně osvětlit, byť i sebeméně a sebeneobratněji. Zároveň jsem si vědom toho, že se jedná pouze o jednu z mnoha možných hypotéz a že nemusí být nutně pravdivá či nenapadnutelná. I tak bych ji rád zkusil alespoň zmínit.

Hypotéza o Individuaci těles v prostoru (a otázka spojování percepce)

Spojování percepce v objekt jakožto těleso

V rámci Humovy filosofie se všechny výše zmíněné typy objektů skládají z atomických percepce a mezi nimi i (3) těleso, jak jsme viděli výše. V této kapitole se pokusím zaměřit na otázku, jak je možné že při vnímání tělesa nedisponujeme diskrétními percepce, ale jedním komplexem chápaným jako jedno konkrétní těleso odlišené v prostoru od těles ostatních.

Ke spojování idejí dle Huma slouží principy asociace. Jednak asociace na jejich základě umožňuje snadný přechod od jedné ideji k druhé, což činí sama o sobě, jednak je nejspíše s pomocí imaginace zodpovědná za spojování elementárních idejí do komplexních.²³⁷ To je (podle mne) patrné mj. např. z Humova pojetí substance. Ta podle něj není ničím jiným, než shlukem idejí či kvalit spojených k sobě a principy které toto spojení zajišťují jsou sousednost (místo a čas) a kauzalita (tj. příčina a účinek). Díky nim tak vzniká „fikce obrazivosti“ která umožňuje v průběhu času k tomuto jednotnému shluku idejí připojovat ideje nové, popřípadě některé odebírat v rámci tzv. modifikací objektu. Princip spojení či jednoty je tak chápán jako zásadní prvek v konstituci komplexní ideje.²³⁸ Podle Huma, stačí ke vzniku ideje jednoty oproti

²³⁷ Pozn.: Asociace je dle Huma jak se zdá zřejmě zodpovědná nejen za skutečnost, že si například při zvuku dveří vybavím jejich rám nebo při pohledu na dopis od přítele jeho tvář, ale i za skládání jednotlivých elementů v objekty jakožto komplexy percepce. To je jak jsem zmínil podle mne patrné z toho, že samotné substance nejsou pro Huma nic jiného než svazek elementárních percepce spojených dohromady asociacími vztahy. Ty vnímáme v jeden moment pospolu jako jeden objekt (jednota), jemuž přisuzujeme časem i temporální identitu (která je ve skutečnosti pro Huma fikcí, stejně jako sama substance ve smyslu substrátu nějak existujícího za kvalitami). Idea substance je tedy pro Huma pouze dílem obrazotvornosti, která různé jednoduché percepce či kvality spojila dohromady v jejich celek. Asociacíní principy jsou pro Huma pojívem vesmíru, které stmeluje jeho diskrétní úseky, atomické percepce, dohromady.

²³⁸ Treatise 1.1.6.2. (str. 16), kde Hume substancí ztotožňuje se shlukem kvalit či idejí. Srov. též kapitola 1.4.3., kde Hume zamítá substancí, jako „neznámé něco“ (unknown something) za těmito kvalitami.

ideji identity, s níž jí kontrastuje pouze jedno setkání s předmětem tj. (jeden okamžik).²³⁹ To však podle mne předpokládá, že jednotlivé percepce jsou již spojeny a my toto spojení dokážeme okamžitě rozpoznat. (Pokud by totiž spojeny nebyly, nemohli bychom na základě těchto spojení (sousedností) utvořit ihned ideu jednoty těchto percepcí.) A pokud je principem jednoty svazku idejí jednota, která vzniká tak, že mysl ihned rozpozná na základě spojení percepcí (sousedností), že tyto percepce tvoří jeden celek, ocitáme se podle mě v kruhu. Ať je tomu jakkoliv, zdá se mi, že mechanismus tohoto spojení percepcí v jeden unitární komplex idejí Hume přesně neosvětluje. Co se týká idejí, máme alespoň tu útěchu, že (pokud pomineme možnou námitku z kruhovosti), můžeme být odkázáni na principy asociace idejí. Nicméně pokud se jedná o imprese, Hume o žádném principu jejich spojování či asociace nemluví.

Výše zmíněné spojování percepcí v jeden identický objekt se týká idejí, s nimiž lidská obrazivost operuje. Pokud jsou za spojování objektů do celků zodpovědné principy asociace idejí, je tedy otázkou, proč jsou nejen ideje, ale i komplexní imprese objektů, které zakoušíme, spojené do komplexů. Hume hovoří totiž pouze o zákonech asociace idejí, nikoliv však impresí. O impresích tvrdí, že v mysli vyvstávají z neznámých důvodů. To, že nemluví o zákonech jejich asociace, podle mne tedy nejspíše znamená, že v mysli vyvstávají z neznámých důvodů již jakožto komplexní. Tuto tezi by podporovalo i to, že podle něj (komplexní) ideje paměti kopírují uspořádání původních (komplexních) impresí. Nejen původní imprese, ale ani ideje paměti by tak zřejmě nebyly skládány dohromady. Komplexní imprese bychom již přijímali jako komplexní a jim odpovídající ideje by tuto strukturu pouze (co nejpřesněji kopírovaly). (Odhlédnu nyní od problematičnosti ověření toho, zda ideje odpovídá impresi, jelikož z imprese, kterou chceme porovnávat, nemáme k dispozici již nic jiného než další ideje a tuto tezi jako takovou akceptuji.)

Zdá se mi, ovšem že existuje rozpor mezi tezemi o tom, že principy asociace jsou *pojivem vesmíru*²⁴⁰ a spojují objekty („substance“) jako svazky idejí dohromady, a tezí, že paměť uchovává původní strukturu či uspořádání přijatých komplexních impresí. Navíc, i pokud do naší mysli již vstupují imprese, které chápeme jako objekty resp. tělesa rovnou jako komplexní, je podle mne otázkou, jak jsme schopni rozpoznat, kde začíná jedna komplexní imprese a kde končí a začíná jiná. Resp. jak jsme schopni rozpoznat, kde začíná jeden objekt a kde končí, tj. jinak řečeno co je kritériem jeho prostorové individuace. Jistě totiž můžeme v jednom okamžiku vnímat jak komplexní impresi stolu, tak komplexní impresi jablka které na něm leží.

²³⁹ Srov.: *Vztahy mezi percepcemi: Filozofické vztahy*

²⁴⁰ Srov. *Treatise*, Abstract (str. 416, 417)

Popř. jsme schopni stůl odlišit od podlahy, nedalekého krbu atp., i když by zřejmě vše, co v jednom okamžiku vidíme, resp. percipujeme, bylo možné chápat jako jednu komplexní impresi, zahrnující veškerá smyslová data (připisovaná mysli vnějším a na ní nezávislým předmětům). O tomto kritériu se Hume - nakolik je mi známo - přímo nezmiňuje a pokusím se na tuto otázku odpovědět, a to v rámci Humova systému.

Na následujících řádcích se pokusím pojednat o možných principech spojování impresí resp. jejich chápání jako jednoho objektu či tělesa odlišeného od jiných těles v prostoru nebo jinak řečeno jednoho komplexu impresí zraku jako odlišeného od jiného komplexu impresí zraku. Ostatní smysly podle mne²⁴¹ při odlišování toho, které impresi náleží danému objektu, závisí zřejmě na zraku (ať okamžitě nebo skrze zkušenost).²⁴² Pro zjednodušení o nich budu zmiňovat jen velmi okrajově a mimochodem.

Hypotéza o individuaci v prostoru

Zdá se, že o asociačních principech pro impresi resp. o jejich spojování v celky Hume nemluví, a pojímá je v jejich komplexitě²⁴³ jako původní. Poukazují tak na tomto základě, že v Humově koncepci je podle mne problematické, jak zaručit odlišení jednotlivých těles od sebe navzájem při jejich vnímání. Jinak řečeno: Po narýsování principů identity v čase, které zaručují rozpoznání objektu jako identického v průběhu času, se ptám, co v rámci Humovy filosofie zaručuje rozpoznání tělesa, jako právě tohoto tělesa oproti tělesům jiným a jak určit který shluk (komplex) atomických impresí smyslovosti již chápat jako náležící k jednomu tělesu, a který již k jinému, resp. zda je to (pro Huma) vůbec možné. (Převážně se tedy budu zabývat impresemi zraku, zodpovědnými dle Huma za naši představu prostoru). Pokusím na následujících řádcích nabídnout možnou odpověď (resp. alespoň hrubé schematické nastínění směru, kterým by se mohla ubírat) založenou na Humově pojetí abstrakce, resp. abstraktní ideje jakožto singulární ideje s obecnou funkcí.²⁴⁴

Touto odpovědí by mohlo být, že naše představa singulárního objektu-tělesa, je ve skutečnosti abstraktní idea spojená s obecným pojmem. K tomuto spojení by pak docházelo na základě

²⁴¹ Netvrdím, však na tomto místě jaký je přesně tento vztah závislosti. Zároveň toto tvrzení neberu jako naprosto nutně pravdivé, pouze z něj vycházím...

²⁴² Zajímavou výjimkou by v tomto směru mohl být hmat, o tom však pojednám jen velmi okrajově.

²⁴³ Tj. pojímá jejich komplexitu jako původní danost.

²⁴⁴ Vzhledem větší komplexitě tohoto tématu a prostoru, který by si vyžádalo jeho podrobné prozkoumání a s přihlédnutím k formálním mezím pro rozsah bakalářské práce se omezím na pouhé velmi hrubé narýsování této hypotézy. I tak doufám, že by mohlo být alespoň v jistých ohledech podnětné.

uniformity (či stálosti a koherence) ve výskytu určitých dostatečně podobných shluků impresí v čase T1 až TN spolu s impresí odpovídající obecnému pojmu (např. zvuku slova jablko). Imprese by tak byly chápány jako imprese daného tělesa či objektu nikoliv původně, z neznámých důvodů, ale až na základě zkušenosti. Jednotlivé sety impresí by byly porovnávány, (do jisté míry podobně jako při porovnávání objektů, jež stojí v základu distinkce rozumu) a odlišit, který shluk impresí odpovídá jednomu konkrétnímu singulárnímu objektu daného typu, by bylo možné na základě zkušenosti těchto porovnání v minulosti. Dělo by se tak podobně jako u percepcí distinkce rozumu, zřejmě formou jakési (téměř) nevědomé reflexe. Jinak a nehumovky řečeno, pravidelnosti ve vizuálním (či přesněji perceptivním) poli, tj. pravidelnosti v rozmístění impresí v tomto poli (sestavajícím zřejmě z minim visibile) by časem mohly dát vznik (při připojení imprese jména objektu, většinou zvuku) spojení mezi vzájemně si podobnými sety impresí a tímto obecným pojmem. (Problémem je „pouze to“, že nemůžeme přímo porovnat sety impresí, ale aktuálně dané imprese můžeme porovnat pouze s kopiemi jim předchozích impresí, nikoliv s nimi samotnými.)

Uvažujme následující: Naše mysl jako tabula rasa by začala percipovat. Je přitom jasné, že percepcí nemůžeme mít najednou nekonečné množství, a musíme se tedy zřejmě omezit na jisté vizuální resp. „perceptivní pole“. Všechny imprese přijímané v diskrétních okamžicích T1 až TN by pak pokrývaly toto pole, resp. mu odpovídaly. (Předpokládám, pro zjednodušení, že toto pole je stále stejné). Na základě pravidelností v uspořádání jednoduchých impresí (v rámci tohoto pole) v okamžicích T1 až TN bychom si začali podobností postupně všimat. Pokud by se některé kombinace jednoduchých percepcí v různých okamžicích sobě dostatečně podobali (vykazovaly dostatečně podobnou strukturu), a pokud bychom je vnímali často ve spojení s impresí jména či obecného pojmu (např. zvuku jablko, pes), vlivem zvyku bychom začali shluky impresí např. od okamžiku T156 již chápat jako imprese jednoho komplexu percepcí, tj. objektu, resp. tělesa. Na rovinu je třeba přiznat, že výše zmíněné by stačilo pouze k vytvoření určitého typu komplexu percepcí, tj. určitého typu objektu, např. jablku obecně, nikoliv však tomuto jablku, které mohu odlišit jakožto komplex percepcí od komplexu percepcí stolu, na němž leží.

Doplňuji však, že i individuální objekt-těleso, jakožto komplex percepcí, ve skutečnosti musí být podle mne abstraktní ideou (percepcí),²⁴⁵ tj. singulární ideou s obecnou funkcí nebo přesněji řečeno, jeho aktuální imprese podle mne musí být spojena s touto abstraktní idejí.

²⁴⁵ V jistém ohledu by bylo podle mne možné tvrdit, i že aktuální imprese tělesa je abstraktní percepcí, jelikož ji lze chápat tak že aktuálně zastupuje ostatní sety impresí resp. idejí daného tělesa, které jsou s ní spojeny a je

Důvodem toho může být např. již prostá skutečnost, že řečeno jazykem běžného lidu, jedno těleso vídáme z různých stran a i tak (většinou) toto těleso chápeme jako právě toto těleso. Různým úhlům pohledu odpovídají rozdílné imprese resp. ideje, jež tedy zřejmě jedna vybraná partikulární ideje ze všech možných, zastupuje a má tak obecnou funkci. Těleso, se tak ukazuje jako „obecná“ resp. abstraktní idea (tj. singulární idea s obecnou funkcí), která zastupuje všechny konkrétní imprese odpovídající různým úhlům pohledu či jiným variacím v nahlížení objektu. I pokud hovoříme o konkrétním jablku (když říkáme „jablko“) nejedná se o konkrétní výpověď o jednotlivině, ale ve skutečnosti o výpověď o obecném. Tj. o oné abstraktní ideji k tomuto pojmu připojené. Zdá se tak, že při vnímání tělesa (objektu), si mnohé domýšlíme a spojujeme si aktuální imprese s obdobnými idejemi impresí z minulosti. Jedna z idejí spojená se jménem jablko pak snad zastupuje za všechny tyto sety a umožňuje nám vidět toto jablko právě jako ono, a ne jako objekt, který je od něj odlišný, tedy např. stůl. Je tomu tak i v průběhu různých variací způsobů nahlížení (a v průběhu času). Tento popis jistě není bezchybný či úplný, věřím však, že ukazuje buď na relevantní možnost toho: Jak chápat individuaci těles-objektů v „prostoru“ (v rámci Humovy teorie) tj. spojení do právě takových komplexů impresí, které patří jednomu objektu a nikoliv již jinému. Nebo alespoň na důvod, proč takto komplexní imprese naší mysli dokážeme rozeznat jako určitá tělesa-objekty a ne jiná, pokud už se nejedná přímo o princip spojování impresí, ale pouze o princip rozeznávání konkrétního objektu právě jako tohoto objektu a ne jiného.

Pokud by se k těmto za sebou jsoucím shlukům jednoduchých impresí přidala stálost a koherence, mohli bychom pak hovořit o i principu individuace v čase.

Upřesnění:

Vnímané těleso (tj. komplex impresí) není abstraktní obecnou ideou zastupující všechny možné sety idejí, které k této ideji přiřazujeme (leďa že by se pouze jednalo vzpomínku²⁴⁶), avšak s touto ideou je spojen.

Nejprve nás může napadnout, že obecný pojem sám není ve skutečnosti mystická entita, ale že je rovněž singulární percepcí např. zvuku či zraku zastupující všechna uslyšení tohoto jména či jejich přečtení.

schopná je potenciálně vyvolat. (Tj. např. s impresí stolu z jednoho úhlu pohledu můžeme vyvolat ideji stolu z druhé strany, popř. je snad jaksi všechny tyto ideje s impresí „potenciálně spolu-myslíme“...

²⁴⁶ Odpovídající přesně této abstraktní ideji.

Singulární idea s obecnou funkcí nemusí být spojena jen s pojmem (který je tedy konkrétní percepcí zvuku, či zraku). Tato idea může být spojena se shlukem další idejí, a sama nám tak může nahrazovat onu singulární percepci „obecného pojmu“.

Například singulární idea (představa) stolu, tj. tohoto konkrétního hnědého stolu, může být spojena s celou skupinou dalších percepcí. Pokud to budou percepce, které chápeme jako percepce tohoto stolu, ale z jiných úhlů, za jiného osvětlení či na jiném místě, jedna konkrétní představa stolu bude zastupovat všechny ostatní. Stůl bychom pak mohli chápat jako tento stůl až ve chvíli kdy bychom si aktuální impresi (tohoto stolu) spojili s touto abstraktní ideou stejného stolu. Jinými slovy tato abstraktní idea zastupující ve své „obecnosti“ všechny konkrétní impresie a ideje daného stolu by byla podmínkou toho, že daný stůl můžeme chápat jako tento stůl. Či jinak, to že daný stůl či objekt chápeme jako on a žádný jiný by bylo způsobeno spojením aktuální impresie s touto idejí.

I tak je stále třeba popsat mechanismus, který toto spojení umožňuje. Obávám se však, že to v rámci této bakalářské práce není možné.²⁴⁷

Závěrečná poznámka:

Nastínil jsem Humovu koncepci percepcí a pojednal o několika typech pojetí objektu, které na percepce lze v rámci Humovy filosofie redukovat. Základním objektem či entitou v Humově systému je jak jsem ukázal právě atomická percepce. Objekt chápaný jako aktuálně percipované těleso (v jehož existenci věříme) je pak pro Huma jedním speciálním typem percepcí: Komplexní impresí smyslovosti. Tato impresie musí zároveň vykazovat *stálost* a *koherenci* ve vztahu k předchozím impresím „tohoto objektu“. To jak rozlišit která (zraková část) komplexní impresie náleží ke konkrétnímu objektu a která k jinému však podle mne Hume již nevysvětluje²⁴⁸. Proto jsem zkusil na základě jeho systému předložit nástin hypotézy, která by mohla princip prostorové individuace objektu v tomto kontextu částečně objasnit.

Doplnění:

²⁴⁷ Jelikož tato hypotéza budí mou zvědavost a zájem, v příloze připojuji alespoň o něco souvislejší vyličení posledních dvou podkapitol, jejichž napsání jsem se neubránil, i když do vlastní práce je nezařazuji, pro její omezený rozsah.

²⁴⁸ Jeho poukaz na ideu jednoty, kterou získáváme okamžitě, je podle mne nepřesvědčivý. (Ač dle mne musí stát v základu jednoty objektu v čase, sám již tuto jednotu předpokládá. Musíme totiž vědět, jaké impresie patří jednomu tělesu, proto abychom tomuto tělesu později přisoudili identitu v čase.)

Na podporu skutečnosti, že podle Huma doprovázíme naše okamžité vnímání (impresí smyslovosti) (ne-uvědomělou) reflexí nezávislou na vůli uvádím na závěr následující paragraf ze slavného appendixu ke Třetí knize Treatisu:

„Předpokládejme, že uvidím chodidla a stehna osoby, která se pohybuje, zatímco nějaký [...] objekt zakryje zbytek jeho těla. V takovém případě je jisté, že imaginace nám vykreslí celou jeho postavu. Přiřknu mu hlavu a ramena, hrud' a krk. Tyto [nevnímané] končetiny [přesto] pojmám, a věřím, že tento člověk jimi disponuje. Nic nemůže být zřejmější, než že celá tato operace se uskutečňuje díky mysli resp. imaginaci. Přechod [od aktuálně daných impresí k celku idejí postavy] je okamžitý. Ideje do naší mysli vstupují okamžitě.“²⁴⁹

Hume, který je často považován za důsledného empirika, v této pasáži přiznává, že to co aktuálně vnímáme jakožto imprese, jsou pro naši mysl ne hotovou empirickou skutečností, ale jakousi rozmanitostí smyslových daností impresí, které doprovázíme ne vědomou činností mysli. Až díky ní pak vnímáme skutečnost, tak jak ji vnímáme. Vizuální imprese našeho zorného pole se tedy dle mne mísí již v průběhu jejich zakoušení či vnímání s idejemi, a až teprve z takového jejich smíšení či spojení je pomocí obrazivosti produkována aktuální danost našeho vědomí. Tato danost sestává jak z impresí percipovaného objektu resp. *prostorového tělesa*, tak z jeho idejí. Jinými slovy, pro vnímání tělesa jako tohoto tělesa, zřejmě (alespoň v některých případech) musíme již mít podle mne jeho ideji, která teprve umožňuje spojit méně a často i více odlišené imprese s touto idejí či idejemi v jakousi okamžitou fikci obrazivosti, tj. jednotné těleso disponující jakousi fikcí synchronní identity. Samozřejmě by bylo lze namítnout, že tato činnost obrazivosti se neděje, pokud zrovna těleso není zakryté jiným tělesem. Tato možná námitka se mi však zdá krátkozraká, jelikož, i pokud těleso lidově řečeno zakryté není, imprese, které mu chceme přisoudit jako právě tomuto jednomu tělesu, jednomu svazku percepce ale nikoliv již svazku jinému, od nějž jej chápeme jako svazek odlišný, nejsou stále stejnou nepřerušenou impresí, ale různými sety prchavé existence. Zakrytost tělesa je podle mne jen konkrétním případem obecnějšího problému, menší či větší rozdílnosti impresí, které spojujeme v jedno těleso. Imprese odpovídající různým úhlům náhledu na toto těleso, které si mohou být velmi nepodobné, imprese tělesa v různém osvětlení,

²⁴⁹ „Suppose I see the legs and thighs of a person in motion, while some interpos'd object conceals the rest of his body. Here 'tis certain, the imagination spreads out the whole figure. I give him a head and shoulders, and breast and neck. These members I conceive and believe Him to be possess'd of. Nothing can be more evident, than that this whole operation is perform'd by the thought or imagination alone. The transition is immediate. The ideas presently strike us.“ Treatise, Appendix 4 (str. 397)

imprese zvuku, zraku a jiných smyslů, to vše se přeci v praxi pojí dohromady v náš „pojem“ tělesa.

Hypotézu o principu individuace v prostoru, kterou jsem pouze velmi hrubě (a jistě zdaleka ne dokonale) nastínil tak neuvádím jako něco zcela nového, ale jako možný doplněk či pouhé rozvinutí Humovy vlastní koncepce individuace objektu v čase. Tyto dva procesy či principy jsou navíc podle mne od sebe navzájem neoddělitelné, jelikož proto, abychom objekt chápali (fikcí obraznosti) jako identický v čase, již potřebujeme vědět o jeho identitě prostorové (kde začíná a končí toto těleso, resp. svazek percepcí a kde začíná jiný a proč identitu máme přisuzovat právě jednomu svazku a ne jinému). A naopak abychom těleso dokázali rozpoznat jako *individuované v prostoru*, musíme mít zřejmě zkušenost s vícerymi sety impresí, které jsme vnímali v různých časech.

Dodatek: Skeptické pochybnosti o lidském rozumu²⁵⁰

V dodatku k této práci stručně nastíním některé možné problémy související s Humovým pojetím percepcí a objektu jakožto jejich komplexu.

Kromě typů objektů, které jsem zmínil v této práci, se mi zdá, že bych na jejím konci, po uvážení výše napsaného, měl zmínit krátce ještě jeden možný typ objektu jakožto komplexu percepcí. Je jím mysl.

Lidská mysl se totiž v Humově filosofii rozpadá na shluk či svazek percepcí. Pokud se ji snažíme myslet, ulpíme dle Huma nakonec vždy pouze na určité dílčí percepci, která však není s myslí či „já“ (self) totožná. Mysl jakožto objekt našeho myšlení je jediná mysl, ke které máme podle Huma přístup, avšak ve světle kapitoly *On the personal identity* se zdá, že i ona a její identita jsou pouhou fikcí naší obrazivé mohutnosti. Pokud je však mysl fikcí, která je vytvořena imaginací pomocí asociačních principů, je pak podle mne otázkou: „Kam umístit tyto asociační principy“? A pokud i ony mají pouze empirickou povahu, jak mohou zajistit spojení percepcí v onen (fiktivní) celek mysli?

Tyto otázky podle mne mohou mít vážné důsledky. Pokud je v rámci Humovy filosofie identita mysli závislá na imaginaci, je otázkou, co zaručuje identitu imaginace jako takové? Imaginace je pouhou mohutností mysli a jakákoliv transcendentálnost její povahy je u Huma vyloučena (alespoň z oboru našeho poznání). I imaginace je tak odsouzena být pouhým shlukem percepcí a jako takovýto shluk nemůže být garantem jednoty či identity mysli.

Je tedy podle mne otázkou, jak mysl resp. imaginace, samy nemajíc неотřesitelnou jednotu a identitu, mohou vysvětlit to, že máme zkušenost objektů či těles, které nejsou pouhým nesourodým chaosem atomických percepcí? Jak to, že tělesa chápeme jako *individuovaná*? Či jinak řečeno, jak to, že dokážeme v rámci naší zkušenosti vnímat tělesa jako právě jeden komplex percepcí a nikoliv jiný, když mysl, imaginace a zřejmě ani asociační zákony nejsou něčím, na co se můžeme s naprostou jistotou spolehnout?

²⁵⁰ Tento dodatek je z důvodů rozsahu redukovanou verzí původně zamýšlené samostatné kapitoly. Má proto pouze schematický charakter.

Závěr

V této práci jsem nejprve, jak věřím, alespoň částečně přiblížil Humovo pojetí percepce. Tato analýza měla za cíl připravit půdu pojednání o objektu jakožto komplexu percepce v rámci Humovy filosofie postupným prozkoumáním:

V rámci této analýzy, která vycházela především z první sekce první knihy *Treatisu*,²⁵¹ jsem v první kapitole s názvem *Humovo pojetí percepce I* stručně nastínil základy Humovy koncepce percepce, způsoby jejich dělení a zmínil jsem se o tzv. principu kopírování. Též jsem poukázal na některé implicitní nebo podle mne opomíjené způsoby dělení percepce. V kapitole *Humovo pojetí percepce II* jsem pojednával o percepcích specifitěji. V souvislosti se stručným přiblížením Humova chápání mohutností imaginace a paměti jsem poukázal na některá úskalí (problém ověření toho, zda uspořádání ideje paměti odpovídá původní impresi), a zmínil jsem asociaci idejí a Humovu koncepci abstraktních idejí. V rámci pojednávání o abstrakci jsem poukázal i na to, že naše vnímání doprovázíme podle Huma ne-vědomým druhem reflexe. V souvislosti se zkoumáním přirozených a filozofických vztahů (a jejich vzájemným odlišením) v kapitole *Vztahy mezi idejemi* jsem upozornil mj. na podle mne často přehlížené dělení relací na vztahy jisté a vztahy pouze pravděpodobné. Ukázal jsem pak, že identita je dle Humových vlastních slov vztahem pouze pravděpodobným, což má podle mne vážné důsledky pro jeho koncepci individuace objektů. O té jsem se zmínil v kapitole *Identita a individuace (konstantnost a koherence)*. V této pasáži jsem vycházel z pasáže *Treatisu Of scepticism with regard to senses* a po přiblížení pojmů identita a individuace v kontextu této pasáže jsem pojednal o jejich průvodních rysech (popř. jejich podmínkách) stálosti a koherenci. V této kapitole jsem se věnoval především identitě diachronní, která (podle mne) odpovídá identitě humovské.

Identitu jsem kontrastoval s Humovými koncepty jednoty a čísla (popř. mnohosti) a vykreslil ji jako dvojčlennou (popř. až n-nární) relaci, tj. relaci mezi (alespoň) dvěma sety impresí v různých okamžicích. Z toho vyplynul důsledek, nejen, že na identitu nelze usoudit pouze z jednoho setkání s daným předmětem (percepce), ale v kontextu toho, že percepce jsou prchavé existence s omezenou životností i to, že identita je iluzí, kterou zahaluje různé pouze podobné impresie naše imaginace. (Jednota oproti identitě je vztahem pouze jednočlenným, a lze na ni podle Huma usoudit již z jednoho setkání se s předmětem.) Na konci této kapitoly jsem došel

²⁵¹ Treatise 1.1.

k přesvědčení, že Hume sice pojednává o identitě popř. individuaci v čase, ovšem princip prostorové individuace zcela detailně neosvětluje.

V páté a nejdelší kapitole s názvem *Objekt jakožto komplex percepčí*, jsem po úvodním nastínění Humova konceptu percepce jakožto existence, rozlišil vybrané významy slov objekt resp. vybrané typy objektů v kontextu Humovy redukce veškeré (nám přístupné) skutečnosti na atomické percepce²⁵² (jakožto existence) resp. na jejich komplexy, a to komplexy idejí imaginace a paměti a komplexy impresí.²⁵³ Kontrastování různých typů objektů mělo částečně osvětlit Humovu koncepci objektu (jakožto komplexu percepčí), a především mělo za cíl pokusit se vyrovnat s vágností slova objekt, s níž dle mne Hume sám tohoto výrazu užívá v kontextu své filosofie.

Poté jsem přistoupil k pojednání o (tzv. materiálním) tělese (body) jakožto komplexu percepčí a principu jeho prostorové individuace. Nejprve jsem se snažil vyrovnat se s problematikou spojování atomických percepčí do (konkrétních) svazků, přičemž jsem poukázal na možný dvojí zdroj konkrétní složenosti těchto svazků. Na základě podkladů z úvodních kapitol práce jsem usoudil, že jím může být buď uchovávání struktury či uspořádání původních komplexních impresí (které daným komplexním idejím odpovídají) anebo principy asociace. Rovněž jsem došel k názoru, že tyto způsoby vysvětlení konkrétní struktury daného svazku percepčí (branné jako absolutní) by se zřejmě vzájemně vylučovaly.

Poté jsem nabídl vlastní hypotézu o prostorové individuaci těles. V jejím základu stojí teze o ne-vědomé reflexi, kterou doprovázíme vnímání resp. Humovo chápání imaginace jako tvůrčiny fikce identity, která tuto fikci produkuje rovněž bez vědomého úsilí a nezávisle na lidské vůli. Jejím základem je teze, že abstraktní idea konkrétního tělesa (tj. v rámci Humova systému singulární idea s obecnou funkcí) je při aktu vnímání spojena s odpovídající impresí vnímaného tělesa. Pokud například vnímáme stůl či jakékoliv jiné těleso z více úhlů pohledu, podle Huma máme k dispozici podobné nebo dokonce i velmi odlišné sety impresí. Podobně je tomu například, když je těleso zakryté jiným předmětem. Tyto různé sety impresí by podle mého názoru mohly být spojeny dohromady jednou konkrétní singulární ideou tohoto tělesa (např. z jednoho úhlu pohledu), která by zastupovala všechny ostatní sety zkušných percepčí tohoto tělesa (podobně jako jedna singulární idea trojúhelníka dle Huma zastupuje konkrétní trojúhelníky) takže by tato idea při vnímání byla schopna konkrétní set aktuálně vnímaných

²⁵² Ve vzájemných vztazích. (Pozn. vztahy jsou pro Huma však rovněž percepce, a to komplexní. K případným apriorním principům dle Huma samozřejmě přístup mít nemůžeme).

²⁵³ Tj. atomické percepce ve vzájemných vztazích (chápané jako jeden komplex a ne komplex jiný)

impresí smyslovosti (především zraku) spojit se sety již minulými. Jistě netvrdím, že přesně něco obdobného tvrdí sám Hume nebo, že tato hypotéza je jediná správná a zcela nevyvratitelná a jsem si vědom, že jsem ji nyní narýsoval pouze ve velmi hrubých obrysech. Zbývá podle mne stále popsat její přesný mechanismus. Obávám se, však že takové zkoumání by mnohonásobně překročilo současný již o něco větší rozsah této bakalářské práce. I tak jsem se ji pokusil alespoň schematicky prezentovat.

V dodatku k této práci jsem se ještě úplně na závěr velmi stručně zmínil o mysli a její mohutnosti imaginaci, jakožto komplexech percepcí a připojil nástin možných skeptických připomínek k roli, kterou mají podle mne při *utváření* lidské zkušenosti. Ve světle těchto pochybností jsem se zároveň (byť jen v hrubých obrysech) pokusil zpochybnit i to, zda můžeme vnímat skutečně jeden objekt popř. těleso (v rámci Humova systému) jako *jeden daný komplex percepcí a nikoliv komplex jiný*.

Seznam použité literatury

- David Hume, *A Treatise of Human Nature*, Oxford University Press Inc., New York, 2000
- David Hume, *An Enquiry Concerning Human Understanding*, Oxford University Press, Oxford, 2010
- David Hume, *Zkoumání o lidském rozumu*, Státní pedagogické nakladatelství Praha, Praha 1971
- David Hume, *An Abstract of a Book lately Published* IN: David Hume, *A Treatise of Human Nature*, Oxford University Press Inc., New York 2000
- George Berkeley, *Principles of Human knowledge & Three Dialogues Between Hylas and Philonous*, Penguin Classics , London, 1988
- David Fate Norton, Editor's Introduction IN: David Hume, *A Treatise of Human Nature*, Oxford University Press Inc., New York, 2000
- Henry E. Allison, *Custom and Reason in Hume: A Kantian reading of the First Book of the Treatise*, Oxford University Press Inc., New York, 2008
- H.H. Price, *Hume's Theory of the External World*, Oxford University Press Inc., 1967
- Barry Stroud, *Hume*, Routledge, Londýn/New York, 1995
- Wolfgang Röd, *Novověká filosofie II*, OIKOYMENH, Praha 2004
- Gallois, Andre, "Identity Over Time", The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2015 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <http://plato.stanford.edu/archives/win2015/entries/identity-time/>.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Tabulky k typologii percepcí